

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра соціальної роботи і менеджменту соціокультурної діяльності

Прудник Вікторія Вікторівна

**ПРОФІЛАКТИКА ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД МОЛОДІ
ЗАСОБАМИ СОЦІАЛЬНОГО ПРОЄКТУВАННЯ**

Спеціальність: 231 Соціальна робота

Галузь знань: 23 Соціальна робота

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник:

_____ А.О. Полянничко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальної роботи і
менеджменту соціокультурної діяльності
« ___ » _____ 2021 року

Виконавець

_____ В.В. Прудник
« ___ » _____ 2021 року

Суми – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД МОЛОДІ ЗАСОБАМИ СОЦІАЛЬНОГО ПРОЄКТУВАННЯ	7
1.1. Правопорушення як вид протиправної поведінки: визначення поняття, ознаки та причини виникнення в молодіжному середовищі	7
1.2. Профілактика правопорушень серед молоді як напрям соціальної роботи	16
1.3. Соціальне проєктування як інноваційний засіб здійснення профілактичної роботи в молодіжному середовищі	26
Висновки до розділу 1	33
Розділ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПРОЄКТУВАННЯ ДЛЯ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД МОЛОДІ	35
2.1. Технологія соціального проєктування з профілактики правопорушень в молодіжному середовищі	35
2.2. Характеристика комплексної (регіональної) трирівневої моделі профілактики правопорушень серед молоді	42
2.3. Розробка методичних рекомендацій щодо реалізації соціальних проєктів у сфері профілактики правопорушень серед молоді	50
Висновки до розділу 2	61
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66
ДОДАТКИ	74

ВСТУП

Актуальність дослідження. Останнім часом проблема правопорушень серед молоді привертає до себе особливу увагу, що пов'язано із зростанням молодіжної злочинності, різними проявами агресивності та жорстокості у молодіжній субкультурі тощо. Напружена соціально-економічна і політична обстановка в країні породжує підвищену тривожність, духовну спустошеність української молоді, що тягне за собою скоєння протиправних вчинків в молодіжному середовищі.

З огляду на зазначене, одним із найактуальніших і соціально значущих завдань, що стоять сьогодні перед нашим суспільством, безумовно, є пошук шляхів зниження рівня правопорушень і злочинів серед молоді та підвищення ефективності їх профілактики. Профілактика правопорушень в молодіжному середовищі – це сукупність заходів, спрямованих на нейтралізацію причин та умов правопорушень і злочинності серед молоді. Складовими цієї важливої справи є формування в молодих українців правильних потреб та інтересів, підвищення їх правосвідомості.

Зважаючи на зростання значущості проектування в різних сферах життєдіяльності людства (освіті, медицині, мистецтві, політиці), не можна залишати поза увагою його використання і в практичній соціальній роботі, зокрема в профілактичній діяльності, спрямованій на протидію протиправній та злочинній поведінці молоді. На сьогодні профілактика негативних явищ в молодіжному середовищі не завжди дає бажані результати. Причиною цього є низка проблем, головною з яких є нагальна потреба використання в профілактичному процесі нових технологій, зокрема соціального проектування.

Аналіз актуальних досліджень показав, що проблема правопорушень серед молоді є на сьогодні однією з найбільш гострих проблем українського суспільства. Над пошуком шляхів її розв'язання працює широке коло фахівців різних наукових галузей, зокрема психології, педагогіки, соціальної роботи, соціології, правознавства, юриспруденції, кримінології тощо.

Зокрема, аналіз наукових джерел із проблем соціальної профілактики дозволяє констатувати, що дана проблема є актуальною й активно досліджується правознавцями (Г. Аванесов, Я. Гілінський, А. Долгова, В. Кудрявцев та ін.), психологами та соціальними педагогами (І. Зверева, І. Козубовська, Н. Максимова, В. Оржеховська, І. Трубавіна та ін.).

Разом із тим, варто відмітити необхідність підвищення дієвості профілактичних заходів із запобігання протиправних дій в молодіжному середовищі. Здійснення аналізу наукових джерел з проблеми застосування соціального проєктування в соціальній роботі (зокрема, О. Безпалько, І. Іонова, Т. Костєва, Л. Романовська, Л. Тюття та ін.) дає нам підстави стверджувати, що пошук нестандартних рішень для розв'язання різноманітних соціальних проблем виступає однією з особливостей професійної діяльності сучасного соціального працівника.

Таким чином, актуальність означеної проблеми та існуюча доцільність її подальшого теоретичного розроблення зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи **«Профілактика правопорушень серед молоді засобами соціального проєктування»**.

Об'єкт дослідження: профілактика правопорушень в молодіжному середовищі.

Предмет дослідження: соціальне проєктування як засіб профілактики правопорушень серед молоді.

Мета дослідження: на основі теоретико-методичного аналізу практичних засад соціального проєктування як засобу профілактики правопорушень серед молоді розробити методичні рекомендації щодо оптимізації його застосування.

Відповідно до поставленої мети були визначені **завдання** дослідження:

1. Схарактеризувати поняття «правопорушення» як різновид протиправної поведінки молоді особистості.

2. Проаналізувати профілактику правопорушень як важливий напрям соціальної роботи з молоддю.

3. Визначити соціальне проєктування як інноваційний засіб здійснення профілактичної роботи в молодіжному середовищі.

4. Схарактеризувати технологію розробки соціального проєкту та комплексну (регіональну) трирівневу модель профілактики правопорушень серед молоді.

5. Сформулювати методичні рекомендації щодо реалізації соціальних проєктів у сфері профілактики правопорушень серед молоді.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети і завдань у процесі написання кваліфікаційної роботи було використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів, зокрема: аналіз, синтез, узагальнення для опрацювання наукових праць і нормативно-правової бази з досліджуваної проблеми, розкриття основних понять; систематизація і класифікація ознак та причин виникнення правопорушень в молодіжному середовищі; синтез та моделювання у дослідженні практичних аспектів використання соціального проєктування для профілактики правопорушень серед молоді та формулюванні методичних рекомендацій щодо реалізації соціального проєкту у сфері профілактики правопорушень серед молоді.

Наукова новизна одержаних результатів. Елементи наукової новизни одержаних результатів полягають у тому, що у кваліфікаційній роботі *набуло подальшого вивчення* теоретико-методичні основи профілактики правопорушень серед молоді; *дістало подальшого розвитку* характеристика соціального проєктування як інноваційного засобу здійснення профілактичної роботи в молодіжному середовищі; *визначено і теоретично обґрунтовано* технологію соціального проєктування з профілактики правопорушень серед молоді; *розроблено* методичні рекомендації щодо реалізації соціального проєкту у сфері профілактики правопорушень серед молоді.

Практичне значення одержаних результатів. Основні концептуальні положення, висновки та рекомендації кваліфікаційної роботи мають практичне спрямування та можуть бути враховані у роботі державних

інституцій, освітніх закладів, установ соціального спрямування і громадських організацій у сфері профілактики правопорушень серед молоді.

Апробація результатів та публікації. Основні положення і результати досліджень, висвітлені у кваліфікаційній роботі, були представлені та опубліковані у вигляді тез до III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціальна підтримка сім'ї та дитини у соціокультурному просторі громади» (Суми, СумДПУ імені А.С. Макаренка, 1-2 червня 2021 р.), і до III Міжнародної науково-практичної конференції «Освіта для XXI століття: виклики, проблеми, перспективи» (Суми, СумДПУ імені А.С. Макаренка, 16-17 листопада 2021 р.).

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаної літератури (76 найменувань). Повний обсяг роботи становить 82 сторінки, із них основний текст – 65 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД МОЛОДІ ЗАСОБАМИ СОЦІАЛЬНОГО ПРОЄКТУВАННЯ

1.1. Правопорушення як вид протиправної поведінки: визначення поняття, ознаки та причини виникнення у молодіжному середовищі

Наразі надзвичайну гостроту має проблема зростання правопорушень серед молоді. При цьому фахівці відзначають, що правопорушення у молодіжному середовищі не тільки зростають швидкими темпами, але й суттєво змінюється їх структура. За статистичними даними Міністерства внутрішніх справ України, в середньому кожне четверте правопорушення вчиняється молодими громадянами, які ще не досягли 21-річного віку. Більше того, правоохоронні органи дедалі частіше фіксують випадки залучення неповнолітніх і молодих осіб до організованої злочинної діяльності, переважна більшість злочинів яких відноситься до категорії середньої тяжкості, тяжких та особливо тяжких [39, с. 104].

Звертаючись до проблеми правопорушень серед молоді, науковці виходять з того, що дана проблема є частиною проблеми загальної злочинності в українському суспільстві і розвивається під впливом тих самих факторів, що і злочинність в цілому. Зокрема, проблема молодіжних правопорушень тісно пов'язана з кризовими процесами в країні та погіршенням економічної ситуації, незайнятстю молодіжної групи населення, деморалізацією і стрімким зростанням соціально негативних явищ (алкоголізації, наркоманії, токсикоманії) у молодіжному середовищі, зменшенням кількості позашкільних гуртків і секцій для учнівської молоді. Все це неупинно призводить до зростання рівня правопорушень та злочинів в молодіжному середовищі, дисфункціональні наслідки якого негативно впливають на імідж нашої держави, завдають шкоди її соціально-

економічному становищу, знижують рівень довіри населення до органів державної влади тощо.

Вивчення наукової літератури з правознавства дає нам можливість висвітлити правопорушення як вид протиправної поведінки людини, визначити ознаки та причини її виникнення у молодіжному середовищі.

Правознавці (Ю. Бисага, Д. Белов, Г. Волошкевич, С. Дробот, Т. Шаповал та ін.) стверджують, що люди в своїй життєдіяльності здебільшого діють відповідно до соціальних та юридичних норм, виконують те, що зобов'язані робити, і не чинять того, що заборонено законом, звичаями, релігійними або корпоративними нормами. Таку поведінку, що відповідає нормам закону, називають правомірною, Правомірна поведінка є суспільно необхідною, бажаною і допустимою з огляду на інтереси громадянського суспільства; це індивідуальна і колективна поведінка суб'єктів, що виявляється у здійсненні норм права, гарантується та охороняється державою [6, с. 59]. Також дослідники у своїх роботах виділяють ознаки, характерні для правомірної поведінки: об'єктивно можлива і необхідна; бажана і допустима; відповідає інтересам громадянського суспільства; гарантується й охороняється державою; відповідає нормам права [49, с. 77].

На основі викладеного можемо відзначити, що правомірна поведінка являє собою загальну форму реалізації суб'єктивних прав і обов'язків, втілення правових настанов у життя, форму перенесення юридичних можливостей у соціальну діяльність. Вона є соціально корисною, відповідає закріпленим у правових нормах моделям поведінки і має позитивні юридичні наслідки.

Натомість, існують різні соціальні відхилення людини, які пов'язані з відступом від цілей і принципів права, фахівці об'єднують у поняття неправомірної (протиправної) поведінки. Даний вид правової поведінки людини є соціально шкідливим і суперечить нормам права. Будучи різновидом правової поведінки, протиправна поведінка є антиподом

правомірної поведінки. При цьому, зауважують правознавці, протиправна поведінка здійснюється у сфері права, але на відміну від правомірної поведінки, вона є не формою свободи, а формою несвободи, свавілля. Тобто, вона є основною ознакою правопорушення.

Звернення до правознавчої наукової літератури показує, що загалом термін «правопорушення» застосовується авторами в широкому розумінні та об'єднує поняття як злочину (тобто діяння, окресленого в Кримінальному Кодексі України), так і правопорушення, відповідальність за яке настає в адміністративному порядку.

Також варто зауважити, що у загальній теорії права не існує єдиного підходу до визначення поняття «правопорушення». Наразі, Н. Мірошніченко наводить у своєму дослідженні декілька визначень означеної категорії від різних авторів:

- правопорушення – це діяння, яке тягне за собою відповідальність особи, яка його вчинила (О. Скакун);
- правопорушення – це свідомий вольовий акт суспільно небезпечної протиправної поведінки (М. Малєїн);
- правопорушення – це суспільно небезпечне діяння, що суперечить нормам права, за вчинення якого передбачена правова відповідальність (Ю. Денисов) [37, с. 154].

Зазначене дозволяє стверджувати, що більшість правознавців формулюють визначення ключового поняття на основі виявлення різних ознак досліджуваного явища, зокрема: протиправності, суспільної небезпеки, провини, а також особи, яка вчинила це діяння.

Розглядаючи зазначене питання, О. Волошкевич з авторами наводять наступні ознаки правопорушень:

- 1) протиправність: правопорушення суперечність конкретному правовому припису (невиконання обов'язку або порушення заборони);
- 2) провини: правопорушенням є лише діяння, вчинене навмисно або з необережності;

- 3) суспільна небезпека: завдання шкоди особі, суспільству або державі, у певних обумовлених законом випадках – це реальна загроза завдання такої шкоди;
- 4) правопорушення є вольовим, усвідомленим діянням, що існує у вигляді дії або бездіяльності;
- 5) відповідальним за правопорушення може бути тільки делікоздатна особа – фізична чи юридична особа, здатна нести відповідальність за свої дії [49, с. 78].

Крім того, у науковій літературі мають місце різні критерії класифікації правопорушень, узагальнення яких дає нам уявлення про наступні види протиправної поведінки особистості:

- за ступенем тяжкості: найтяжчі, серйозні, ординарні;
- за ступенем суспільної небезпеки: злочини і проступки (адміністративні, цивільні та кримінальні);
- за колом осіб;
- за юридичною відповідальністю: кримінальні, цивільно-правові, адміністративні, дисциплінарні [42, с. 398].

Не менш важливими в контексті нашого дослідження є розуміння причин правопорушень, до яких науковці відносять такі:

- 1) фактори суб'єктивного характеру (низький рівень правової культури, правовий нігілізм, омани в ціннісній орієнтації особи);
- 2) соціально-економічні і політичні суперечності в суспільстві, прояви суспільної кризи, хиткість соціального становища окремих груп населення;
- 3) недоліки у галузі правотворчості і правозастосування (суперечності нормативно-правових актів, прогалини в законодавстві, слабка діяльність правоохоронних органів та ін.) [6, с. 62].

Аналіз наукової літератури з проблеми правопорушень у молодіжному середовищі свідчить, що сьогодні надто актуальною виступає проблема зростання правопорушень серед молоді. Протиправна поведінка молоді торкається усіх сфер суспільства і проявляється у насильстві та агресії,

негативному ставленні до оточення, нездатності прогнозувати результати своєї поведінки, низьких комунікативних навичках. Не можна закривати очі на зростання бездоглядності і бродяжництва серед неповнолітніх, збільшення випадків наркоманії, злочинності і проституції у молодіжному середовищі, явища соціальної дезадаптації і збільшення числа молодих людей з девіантною поведінкою. Такий стан речей є вкрай недопустимим, адже в умовах демократичного розвитку сучасного суспільства вагоме місце відводиться питанню належного виховання молодого покоління у дусі поваги до норм права і моралі.

Погоджуємося з авторами, які вказують на ускладнення ситуації в результаті погіршення стану здоров'я сучасної молоді. Зокрема, особливе занепокоєння викликає поширення у молодіжному середовищі наркоманії та алкоголізму. Адже небезпека полягає в тому, що вживання алкоголю і наркотиків стає певною цінністю сучасної молодіжної субкультури, перетворюється в атрибут способу життя. Не менш деструктивно на життя сучасної молоді впливає залежність від соціальних мереж, гаджетів та Інтернету.

Означена проблема привертає увагу широкого кола науковців, зокрема правознавців і кримінологів, соціологів і психологів, соціальних педагогів і соціальних працівників, які одноголосно зауважують: правопорушення, здійснені неповнолітніми особами та молодими людьми, є вкрай небезпечним соціальним явищем. Фахівці відмічають, що:

- по-перше, схильність молоді до здійснення правопорушень негативно впливає на формування її особистості;
- по-друге, протиправна поведінка завдає значної шкоди суспільству через втрату трудових ресурсів (лише третина покараних повертаються до повноцінного суспільного життя);
- по-третє, високий рівень правопорушень у молодіжному середовищі відіграє значну роль у формуванні рецидивної злочинності, адже, за

статистикою, дві третини рецидивістів розпочинають свій злочинний шлях ще неповнолітніми [10, с. 249].

Вивчення природи, причин і тенденцій, а також наслідків цього негативного соціального явища в молодіжному середовищі відбувалося в різні періоди розвитку нашого суспільства. Так, звернення до вітчизняної психолого-педагогічної літератури показує, що ще наприкінці 1960-х років дослідник Г. Мінковський зазначав, що психологія юнацького віку має певні особливості: недостатність життєвого досвіду, спадковість, невміння правильно оцінювати певні соціальні явища, надмірна емоційна збудливість, недостатній рівень розвитку навичок соціального гальмування та ін. [27, с. 337]

Протягом наступних десятиріч вітчизняні фахівці пояснювали схильність представників молодіжної категорії до протиправної поведінки лише «недоліками виховання у сім'ї». І таке пояснення було цілком логічним, оскільки на той час у країні функціонувало чимало відповідних культурно-виховних закладів та організацій, що займалися роботою з тогочасною молоддю. Крім того, проводилася ідеологічна і пропагандистська робота в молодіжному середовищі, між мережею закладів і міліцією була налагоджена взаємодія, молодь активно залучалася до «суспільно корисної праці» та участі у громадських формуваннях з охорони правопорядку. Також поширеною практикою були систематичні відвідування дільничними інспекторами за місцем їх проживання тих молодих людей, які по досягненню ними 18-річного віку ніде не навчалися і не працювали.

Відповідно, зауважують сучасні автори, у цей період фіксувалася досить невелика частка правопорушень (близько 15%), скоєних молодими особами від 15 до 20 років, у загальній статистиці злочинів та адміністративних правопорушень на території колишнього Радянського Союзу, що можна розцінювати як необ'єктивну картину. Оскільки, за словами В. Корнієнко, з ідеологічних міркувань статистична інформація про

рівень злочинності і правопорушень приховувалася або навмисно перекручувалася на догоду тогочасному керівництву країни [25, с. 3].

На сучасному етапі на рівень правопорушень у молодіжному середовищі багато в чому впливає не тільки політична, а й соціально-економічна ситуація в державі. Не зважаючи на складну економічну ситуацію в Україні, наша молодь прагне жити сучасно і модно, відчувати автономність у всіх сферах суспільного життя, задля чого переважна кількість юнаків і дівчат отримують освіту або влаштовуються на роботу. Однак, за даними соціологічних досліджень, на жаль, не всі прагнуть сумлінно і наполегливо працювати. Усе частіше невиправдані сподівання щодо високої заробітної плати за виконану роботу компенсуються протиправними засобами збагачення. Наразі, згідно з проведеними центром Разумкова опитуваннями молоді виявилось, що законослухняність вважають однією з найважливіших особистісних цінностей лише 6,2% молодих громадян. А кожна п'ята опитана молода людина (21,5%) взагалі схильна до ігнорування закону.

Узагальнення наукових концепцій з досліджуваної проблеми дозволяє науковцям (зокрема, В. Лютий та ін.) виокремити передумови протиправної поведінки серед молоді:

- об'єктивна недоступність для молоді людини засобів задоволення потреб і легітимних можливостей досягнення соціального успіху (малозабезпеченість родини, відсутність належних матеріально-побутових умов існування, низький соціальний статус сім'ї) або суб'єктивна неспроможність скористатися ними (низький рівень знань і навичок особи, недостатня сформованість життєвих компетенцій, відсутність вмінь уникати або долати складні ситуації, наявність адикцій або неадекватної самооцінки тощо);
- спрямованість молоді людини на скоєння протиправних вчинків, наявність об'єктивних умов, необхідних для їх учинення, та суб'єктивна готовність молоді особи для цього (асоціальні ціннісні

- орієнтації, участь в асоціальних угрупованнях, неусвідомлений потяг до саморуйнування, високий рівень особистісної агресивності та інше);
- відсутність або недостатність у молодій людини внутрішніх і зовнішніх стримувальних чинників щодо протиправної поведінки (внутрішні чинники: прихильність до сім'ї / громади / навчального закладу, емпатійність та здатність до співпереживання / розуміння іншого, сформованість соціальних інтересів та усвідомлення власних життєвих перспектив, страх можливого покарання за протиправні дії; зовнішні чинники: діяльність правоохоронних органів, контроль за поведінкою молоді в освітніх закладах, інтегрованість молоді до соціально-позитивних спільнот та здійснення ними неформального контролю за її поведінкою) [33, с. 55].

Отже, підсумовує В. Лютий, для скоєння правопорушення молодій людині необхідна наявність зазначених передумов: відсутність легітимних можливостей або нездатність скористатися ними, особистісна спрямованість на правопорушення або готовність порушити правові норми за певних обставин постають мотивуючими чинниками протиправної поведінки молоді особи за умов відсутності або недостатності в неї стримувальних чинників та механізмів.

Подальше вивчення наукових джерел з досліджуваного питання дає можливість виокремити загальні причини протиправної поведінки серед молоді. Загалом їх пов'язують із соціально-економічними, політичними та соціокультурними процесами в суспільстві (див. Додаток Б). Проте, варто наголосити, що зазначені макросоціальні чинники впливають на молоду особистість не прямо, а опосередковуються його мікросередовищем:

- 1) сім'я, в якій склалися складні життєві обставини, відбулося порушення її структури, спостерігається негативний психологічний клімат, наявні порушення педагогічної позиції батьків, неадекватний стиль сімейного виховання, нехтування батьками проблем і потреб їхньої дитини, врешті-решт сімейне насильство та інші сімейні негаразди;

2) навчальний заклад, в якому формування передумов протиправної поведінки в учнівській молоді сприяють в результаті надмірно жорстких вимог до успішності навчання і дисципліни, а також позаурочної діяльності учнів; через практику стигматизації і таврування тих, хто відстає у навчанні та поведінці; через застосування щодо учнів надмірних дисциплінарних санкцій, високого рівня конкуренції між ними, незалучення учнівської молоді до соціально-корисної діяльності.

3) неформальне коло спілкування через наявність в ньому осіб, схильних до протиправної поведінки, груп однолітків з асоціальною та антисоціальною спрямованістю, недоступність соціально-позитивних неформальних груп, конфлікти між молодіжними угрупованнями, надмірний тиск або, навпаки, ігноруванням з боку правоохоронних органів та громадськості [30, с. 57].

Отже, існує значний ризик формування протиправної поведінки в молодих людей, які виховувалися у проблемних сім'ях, які зазнавали неадекватного педагогічного впливу, які виявилися недостатньо інтегрованими до соціально позитивних спільнот і суспільно-корисної діяльності, які взаємодіють з асоціальними угрупованнями та мають труднощі в адаптації до навчання і спілкування в учнівських / студентських групах.

При цьому варто розуміти, що санкції щодо таких молодих людей унаслідок скоєння ними спонтанних провин або стигматизація внаслідок низької успішності навчання чи поганої поведінки можуть призвести до ще більшого поглиблення їхньої соціальної дезадаптації, подальшого руйнування їхньої прихильності до соціально-позитивних спільнот та поглиблення інтегрованості до асоціальних угруповань.

Таким чином, можемо підсумувати, що протиправна поведінка молодих людей є одним з головних викликів часу. Основними причинами правопорушень молоді є неусвідомленість ними всієї серйозності своїх вчинків, неблагополучне оточення, бездоглядність і безпритульність.

1.2. Профілактика правопорушень серед молоді як напрям соціальної роботи

Профілактика правопорушень серед молоді є одним із провідних напрямів державної соціальної політики в Україні. Пошук шляхів розв'язання зазначеної проблеми посідає важливе місце в діяльності вітчизняних правоохоронних органів, установ освіти, соціальних служб, громадських організацій тощо. Проте, попри всі зусилля державних і недержавних інституцій рівень правопорушень і злочинності серед молоді залишається на високому рівні. Так, за даними МВС у 2020 році в Україні молодими людьми та неповнолітніми було скоєно 17846 злочинів; підрозділами внутрішніх справ виявлено 13654 неповнолітніх, які вчинили злочини [50]. Отже, актуальним є розробка нових моделей та методів профілактики підліткової злочинності та вдосконалення системи взаємодії різних установ та організацій, залучених до цієї діяльності.

Динаміка зростання за останнє десятиліття кількості молодих людей з девіантною поведінкою та урізноманітнення форм девіацій не лише доводять складність, глибину, полімотивованість цієї проблеми, а й підтверджують неефективність здійснюваних профілактичних заходів та недосконалість науково-методичного забезпечення превентивного виховання молоді.

Вивчення наукової літератури з досліджуваної проблеми свідчить, що загалом, під профілактикою (попередження, превенція) розуміється один із видів соціально-педагогічної діяльності, спрямованої на попередження аморальної, протиправної, асоціальної поведінки дітей та молоді, виявлення будь-якого негативного впливу на життя та здоров'я молоді, запобігання такому впливу.

Наразі у Законі України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» визначається, що соціальна профілактика – це вид соціальної роботи, спрямований на запобігання складним життєвим обставинам сімей, дітей та молоді, аморальній, протиправній поведінці в сім'ях, серед дітей та молоді, виявлення будь-якого негативного впливу на життя і здоров'я дітей та молоді

і запобігання такому впливу та поширенню соціально небезпечних хвороб серед дітей та молоді [51].

За визначенням О. Безпалько, соціальною профілактикою є зусилля, спрямовані на превенцію соціальних проблем чи життєвих криз індивідів, окремих груп, або попередження ускладнених вже наявних проблем [4, с. 31]. У свою чергу Л. Тюптя та І. Іванова під соціальною профілактикою розуміють технологію соціальної роботи, що являє собою комплекс взаємопов'язаних заходів, спрямованих на попередження соціальних проблем, соціальної дисгармонії, соціальних наслідків тиску на особистість складних умов життя, негативних умов соціалізації [64, с. 215].

На основі зазначеного можемо стверджувати, що соціальна профілактика в молодіжному середовищі представляє собою соціальну роботу, спрямовану на запобігання виникненню складних життєвих обставин молоді, аморальній та протиправній поведінці в молодіжному середовищі, виявлення будь-якого негативного впливу на життя і здоров'я молоді, а також запобігання такому впливу та поширенню соціально небезпечних хвороб серед молоді, попередження ускладнення вже існуючих проблем.

Автори зауважують, що соціальна профілактика має на меті зусилля, спрямовані на превенцію соціальних проблем чи життєвих криз молодих людей, а також попередження ускладнення вже наявних проблем. Соціальна профілактика є діяльністю з попередження соціальної проблеми, соціального відхилення чи втримання їх на соціально терпимому рівні через усунення або нейтралізацію причин, що їх породжують. Соціальна профілактика спрямована на попередження можливих фізичних, психологічних чи соціокультурних проблем в окремих молодих індивідів або представників «груп соціального ризику», збереження, підтримку та захист нормального рівня життя і здоров'я молодих людей; сприяння їм у досягненні поставленої мети та у розкритті їхнього внутрішнього потенціалу. При цьому варто зазначити, що профілактика будь-якої соціальної проблеми повинна бути

спрямована як на соціальне середовище, в якому вона виникає, так і на особистість, яка від цієї проблеми страждає.

У науковій літературі термін «профілактика» найчастіше зустрічається у контексті розв'язання проблеми правопорушень та злочинності. Наразі звернення до словника законодавчих термінів дає нам таке уявлення про профілактику правопорушень, зокрема серед молоді. Так, під профілактикою правопорушень в молодіжному середовищі варто розуміти діяльність органів і служб у справах неповнолітніх, спеціальних установ для неповнолітніх, спрямовану на виявлення та усунення причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень та злочинів, а також позитивний вплив на поведінку окремих молодих людей [56].

Аналіз наукових доробків Н. Головки, Н. Мотунової та інших науковців дає нам розуміння поняття «соціальна профілактика правопорушень серед молоді» як комплекс економічних, політичних, правових, медичних, психолого-педагогічних заходів, спрямованих на попередження, обмеження, локалізацію негативних факторів, що зумовлюють відхилення у психологічному та соціальному розвитку підлітків, в їхній поведінці та організації життєдіяльності [13; 39].

У контексті зазначеного правомірним виглядає думка В. Шахрай, яка стверджує, що профілактика правопорушень в молодіжному середовищі створює передумови для процесу нормальної соціалізації молодих людей, що ґрунтується на пріоритеті принципів законності та моралі [71, с. 88].

Подальше вивчення наукової літератури з досліджуваного питання показав, що пошук шляхів профілактики протиправної поведінки молодих людей посідає пріоритетне місце в кримінологічних, соціально-педагогічних та психологічних наукових дослідженнях. Зокрема, автори, які представляють кримінологічний підхід (Г. Аванесов, Я. Гілінський, А. Долгова, В. Кудрявцев та ін.), відзначають, що профілактика правопорушень і злочинності в молодіжному середовищі має бути спрямована на усунення безпосередніх соціальних чинників протиправної поведінки, стримування та

корекцію поведінки молодих осіб, схильних до девіантної поведінки. У межах соціально-педагогічного і психологічного підходів І. Зверева, І. Козубовська, Н. Максимова, В. Оржеховська, І. Трубавіна та ін. відзначають, що метою профілактики протиправної поведінки молодих людей має стати запобігання формуванню схильності до правопорушень у процесі соціалізації й соціальної адаптації індивіда [35].

За визначенням В. Лютого, у соціальній профілактиці в молодіжному середовищі протиправної та злочинної поведінки необхідно прагнути до:

1) усунення соціальних умов, що заважають задоволенню життєво необхідних потреб молодих людей, задля поліпшення умов для їхнього самоствердження і самореалізації;

2) формування особистісних якостей, умінь і навичок молодих людей, необхідних для їхньої соціальної адаптації в різних життєвих ситуаціях, а також компенсованих особистісних рис, що заважають успішній життєдіяльності молодіжної групи населення;

3) нейтралізація впливу на підлітків та молодих людей асоціальних цінностей злочинних і кримінальних груп;

4) компенсація некоректного педагогічного впливу на підлітків та молодих людей у сім'ї та навчально-виховних закладах, з боку ЗМІ;

5) посилення соціальних зв'язків підлітків та молодих людей із соціально-позитивними спільнотами, залучення їх до суспільно-корисної діяльності;

6) обмеження стигматизації підлітків та молодих людей, які через належність до низько статусних соціальних груп перебувають у складних життєвих обставинах, мають проблеми в навчанні та поведінці, а також уже вчиняли правопорушення;

7) формування в підлітків та молодих людей внутрішньо особистісних механізмів стримування від протиправних дій та оптимізованого зовнішнього соціального контролю за їхньою поведінкою [33, с. 57].

Подальше вивчення наукових джерел з досліджуваного питання дозволяє стверджувати, що автори традиційно поділяють профілактичні втручання на рівні: первинні, вторинні і третинні. Зокрема:

- первинна профілактика правопорушень у молодіжному середовищі спрямована на запобігання формуванню передумов протиправної поведінки в підлітків і молодих людей, які не скоювали протиправних або злочинних вчинків;
- вторинна профілактика правопорушень у молодіжному середовищі спрямована на запобігання формуванню у тих підлітків та молодих людей стійкої схильності до протиправної поведінки, яким властива девіантна поведінка і які вже вчиняли правопорушення або провини некримінального характеру, проте не відбували покарання;
- третинна профілактика правопорушень у молодіжному середовищі спрямована на попередження рецидиву правопорушень молодих осіб, які вчинили злочини та відбувають або відбули покарання.

Крім традиційної класифікації, у кримінологічній літературі авторами виокремлюються наступні види профілактичних втручань:

- загальна профілактика правопорушень, яка полягає у виявленні та усуненні (компенсації) загальних чинників правопорушень, що впливають на всіх підлітків та молодих людей;
- спеціальна профілактика, котра полягає у нейтралізації специфічних чинників, що підвищують ризик правопорушень окремих груп підлітків та молодих людей («груп ризику»);
- індивідуальна профілактика, яка заключається у виявленні та усуненні індивідуальних передумов протиправної поведінки в підлітків та молодих людей, які мають труднощі в соціальній адаптації та виявляють схильність до протиправних і злочинних дій.

Співвідношення зазначених двох класифікацій профілактичних втручань дозволило В. Лютому класифікувати предмет профілактики

протиправної поведінки серед молоді (див. Додаток В) та визначити функції її суб'єктів:

- 1) загальна первинна профілактика протиправної поведінки серед молоді традиційно належить до компетенції органів державної і місцевої влади, освітніх установ; реалізується у формі соціальних програм, освітніх курсів та окремих інформаційних заходів;
- 2) індивідуальна профілактична робота з молодими особами, які скоїли правопорушення і були засуджені до різних форм покарань (пов'язаних і не пов'язаних із позбавленням волі), здійснюється правоохоронними органами та установами виконання покарань у формі індивідуальних виховних бесід і заходів контролю;
- 3) спеціальна профілактика правопорушень на первинному і на вторинному рівнях переважно належить до повноважень служб, що належать до сфери соціальної роботи (зокрема, центри соціальних служб та їх спеціалізовані формування, психологічні служби в установах освіти, громадські організації) і надають соціальні послуги [33, с. 58-59].

Метою профілактичної роботи з молоддю є усунення факторів, що сприяють здійсненню будь-яких протиправних дій. Визначена мета може бути досягнута шляхом рішення таких завдань:

- 1) формування у підлітків та молоді позитивних ціннісних орієнтацій у процесі навчально-виховної роботи;
- 2) залучення молоді до соціально корисної діяльності, розвиток різнобічних інтересів і захоплень;
- 3) виховання активної особистості, підтримка ініціативи молоді;
- 4) формування якостей молодого громадянина, який дотримується правових норм та володіє основами правової культури;
- 5) формування адекватної і позитивної самооцінки молодих українців;

б) зміцнення фізичного і психічного здоров'я молодого покоління шляхом здійснення комплексу медичних, психолого-педагогічних та інших заходів.

Профілактична діяльність має здійснюватися з урахуванням таких принципів: індивідуально-особистісний підхід; опора на позитивні сторони особистості; об'єктивність; конфіденційність.

Індивідуально-особистісний підхід передбачає глибоке вивчення особистості індивіда, його проблем, труднощів, можливих психічних і психологічних відхилень. Відповідно до цього необхідно здійснювати вибір форм і методів профілактичної роботи.

Ефективність профілактичних заходів може бути забезпечена тільки за умови обов'язкової наявності таких складових:

- спрямованість на викорінення джерел дискомфорту як у самій людині, так і в соціальному середовищі, та одночасно створення умов для придбання необхідного досвіду для розв'язання проблем;
- формування в молоді навичок, що сприяють досягненню соціально корисних цілей;
- розв'язання виникаючих проблем, а також попередження їх виникнення.

Аналіз літератури показав, що у профілактичній роботі науковці виділяють такі підходи: інформаційний; соціально-профілактичний; медико-біологічний; педагогічний [4, с. 134]. Розглянемо деякі з них більш детально.

Так, одним із напрямів профілактичної роботи щодо запобігання правопорушенням в молодіжному середовищі є інформаційний. Даний напрям спрямований на поширення правових та інших нормативних знань серед населення, в тому числі й серед її молодіжної групи. З-поміж шляхів та способів розв'язання проблеми організації профілактики правопорушень серед молоді науковець В. Воднік зазначає провадження просвітницької діяльності, спрямованої на виховання в молодих українців негативного ставлення до протиправних діянь та злочинності.

Науковець наголошує на тому, що важливість інформування молоді про нормативні вимоги, які до них висувають держава і суспільство, у цілому є очевидною, адже знання норм представляє собою необхідний елемент загальної і правової культури молодого покоління, слугує передумовою його соціальної і громадянської активності. Крім того, саме правова культура та правове виховання населення загалом і молоді зокрема є соціальною гарантією дії верховенства правового закону в Україні, розбудови громадянського суспільства і демократичної правової держави [10, с. 255].

Складовою частиною профілактичної роботи є правова освіта молоді, яка має на меті формування високого рівня правової культури та правосвідомості молодих українців, їхніх ціннісних орієнтирів та активної позиції як членів громадянського суспільства. Формування правової культури передбачає:

- виховання в молодого покоління поваги до правової основи державного і громадського життя, до законів та інших правових актів;
- формування розуміння ролі права і переконання у необхідності точного додержання його норм і принципів;
- виробляти у молодих людей почуття непримиримості до будь-яких порушень законності (приміром, вимога знати, поважати та виконувати закони належить до основоположних у вихованні насамперед молоді для того, аби перетворити повагу до права і закону в особисте переконання людини, особливо молоді) [9].

Проте, варто зауважити, що на думку деяких дослідників, переоцінка інформаційного підходу в запобіганні злочинності серед молоді теж є небажаною. Місце даного підходу має визначатися тим, у якій мірі незнання молоді особистістю норм і яких саме впливає на формування її поведінки, що відхиляється.

Велику роль у профілактиці правопорушень і злочинності в молодіжному середовищі відіграють, на думку більшості науковців, засоби масової інформації. Адже саме вони стали на сьогодні невід'ємною

складовою частиною культури сучасного суспільства, в тому числі й українського. Однак, заявляють автори, ставши основним джерелом інформації для значної частини суспільства, вони мають подвійний вплив на спосіб життя людини, особливо молоді. З одного боку, ЗМІ є чинником, що стимулює формування здорового способу життя молодого покоління, а з другого – провокують розвиток в молодих людей шкідливих звичок, сприяють виникненню психологічного дискомфорту тощо. Також варто зазначити, що сучасні ЗМІ безпосередньо впливають на формування мотивації протиправної та злочинної поведінки серед молоді, адже в них часто пропагуються стандарти саме такої поведінки (зокрема, культ сили, агресії, жорстокості, насильства тощо), що є несумісним з ціннісними орієнтаціями демократичного і правового суспільства.

Відповідно до зазначеного і враховуючи масштаби впливу ЗМІ на молодіжну аудиторію, існує можливість проведення за їх участю низки заходів профілактичного характеру. Зокрема:

- 1) розкривати найширшим верствам населення загалом і молодіжній аудиторії зокрема причини та умови, що сприяють правопорушенням і злочинності;
- 2) формувати в аудиторії необхідні позитивні настанови і так звані стереотипи соціально прийнятної поведінки в різноманітних ситуаціях;
- 3) роз'яснювати широким колам населення чинне законодавство та здійснювати аналіз практики його застосування;
- 4) поширювати досвід взаємодії правоохоронних органів і громадськості при здійсненні профілактичної роботи у сфері запобігання правопорушенням та злочинності.

Ще одним із напрямів профілактики правопорушень та злочинності серед молоді є медико-біологічний, який не замінює, а доповнює інші. Оскільки йдеться про відхилення соціальні, а не біологічні, то основа запобігання їм має соціальний характер. Однак варто знати, що деякі соціальні відхилення можуть містити медико-біологічні елементи (аспекти).

У цих випадках і необхідне сполучення різних методів впливу, включаючи медичні. Вчинок молодшої людини, що порушує правову норму, може бути пов'язаний з медико-біологічними чинниками (приміром, такими є пияцтво та алкоголізм, наркотизм, схильність до стресових станів та суїцидів; часто до правопорушень призводять фізичні або психічні вади людини).

Профілактична робота з молоддю з попередження правопорушень повинна мати індивідуальний характер і може здійснюватися шляхом: проведення індивідуальних бесід і консультацій з метою з'ясування й усунення негативних причин; спеціального навчання особистості, яке включає формування правових основ, норм соціально-позитивної поведінки, знань про ризик здійснення протиправних вчинків і дій, про їхні наслідки тощо. Також профілактична робота серед молоді може носити і груповий (тобто колективний) характер. У такому разі вона може здійснюватися через: проведення бесід; просвітницьку діяльність; організацію диспутів і дискусій; проведення рольових ігор, в ході яких учасниками програються основні ситуації, пов'язані з відхиленнями в поведінці; проведення ділових ігор; організацію екскурсій та ін.

Таким чином, профілактика правопорушень серед молоді є процесом попередження правопорушень або інших протиправних дій, що є основою протидії молодіжній злочинності. Профілактика правопорушень в молодіжному середовищі становить комплекс взаємопов'язаних заходів превентивного характеру щодо запобігання прояву протиправної поведінки молодшої особи (загальна профілактика) і сформованих в окремих молодих людей форм неприйняттого в нашому суспільстві ставлення до інших людей і своїх обов'язків (спеціальна профілактика).

1.3. Соціальне проєктування як засіб профілактики правопорушень у молодіжному середовищі

На сьогодні профілактика негативних явищ в молодіжному середовищі не завжди дає бажані результати. Причиною цього є низка проблем, головною з яких є нагальна потреба використання в профілактичному процесі нових технологій, зокрема соціального проєктування.

Здійснення аналізу наукових джерел з проблеми застосування соціального проєктування в соціальній роботі (зокрема, О. Безпалько, І. Іонова, Т. Костєва, Л. Романовська та ін.) дає нам підстави стверджувати, що пошук нестандартних рішень для розв'язання різноманітних соціальних проблем виступає однією з особливостей професійної діяльності сучасного соціального працівника.

Зокрема, як зауважує Л. Романовська, це пов'язано з тим, що соціальна робота є доволі складною та емоційно напруженою діяльністю, що вимагає від соціального працівника специфічних умінь регулювати свою професійну діяльність і швидко реагувати на труднощі, які виникають у процесі роботи. Безумовною специфікою соціальної роботи є те, що соціальні працівники здебільшого працюють на розв'язання соціальних проблем. Відповідно, соціальне проєктування є найважливішою за значенням складовою частиною регуляції соціальної поведінки різних груп клієнтів у контексті загального соціального бачення картини майбутнього саме для якості та комфорту їхньої життєдіяльності [55, с. 104].

На думку Т. Костєвої, кожна ідея або ініціатива в практичній соціальній роботі потребують обґрунтування, підтримки певних організацій або впливових осіб, знайдення ресурсів та коштів на її реалізацію тощо. Зазначене авторка також пов'язує із численними звертаннями фахівців соціальної сфери до різноманітних соціальних інституцій, участю в конкурсах і грандах, що, зазвичай, вимагає аргументованих пояснень, формулювання конкретних цілей і завдань, логічно викладених і відповідно оформлених описів видів діяльності тощо. Усе назване нами є складовими

проектної діяльності як невід'ємної частини реалізації соціальних ініціатив на різних рівнях – державному, регіональному, локальному [26, с. 47].

Крім зазначеного, актуальність проектної діяльності Т. Бутченко пов'язує також із погіршенням стану сучасної цивілізації, характерною особливістю якої є невпинне зростання соціальної небезпеки, що викликає необхідність впровадження проектного підходу для випробування нових ідей і технологій. На думку автора, проектування виступаючи альтернативою інструменталізму та утопізму, не просто сприяє розвитку сучасного суспільства, але є неодмінною умовою його виживання [8, с. 1].

Вивчення наукових джерел з даної проблеми демонструє, що останнім часом галузь проектування розвивається досить стрімко, охоплюючи майже всі сфери нашого життя. Нині терміном «проектування» широко користуються у різних сферах суспільного життя, розуміючи під ним процес створення прообразу можливого об'єкту чи стану. Різні варіації цієї категорії, відзначає І. Єрмаков, який зауважує, що їх можна знайти у діяльності, пов'язаній насамперед з конструюванням, архітектурою, технічних галузях тощо. За визначенням автора, метою проектування є таке перетворення дійсності, коли створюються або передбачається створення об'єктів, явищ чи процесів, які б відповідали бажаним властивостям [15, с. 15].

Проектування як вид діяльності та соціальна функція також досліджується в педагогіці, соціальній психології, соціології, теорії державного управління тощо. Звернення до відповідної наукової літератури дає нам уявлення про досліджуваного поняття. Наразі, О. Антонова тлумачить термін «проектування» як форму випереджального відображення дійсності, передбачення ролі та місця об'єкта, явища чи процесу в майбутній картині соціального розвитку за допомогою специфічних методів [2, с. 4].

За Т. Бутченко, сутність проектування полягає у випереджальному відображенні дійсності, яке орієнтоване на діяльнісно-конструктивне освоєння внутрішньої природи соціального об'єкта та перебуває в єдності з активністю людини [8, с. 5].

На думку А. Фурман з авторами, проектування передбачає інтеграцію та безпосереднє застосування знань і вмінь, спрямованих індивідом на набуття особистісного досвіду. Відповідно до зазначеного, не можемо не погодитися з науковцями, які стверджують, що проектна діяльність створює умови для творчої самореалізації фахівців соціальної сфери, сприяє розвитку їхніх інтелектуальних здібностей, самостійності, відповідальності, умінню планувати, приймати рішення, оцінювати результати тощо [69, с. 134].

Наводячи різні визначення поняття «проектування», дослідниця О. Безпалько пропонує узагальнений варіант розуміння соціального проектування, який вона трактує як конструювання соціальної дійсності. На її думку, соціальне проектування – це науково-теоретична і одночасно практична діяльність по створенню проектів розвитку соціальних систем, інститутів, об'єктів на основі соціального передбачення, прогнозування та планування їх соціальних якостей і властивостей. Це дає можливість керувати соціальними процесами і є вираженням того нового, що характеризує тенденції соціального розвитку. Тому соціальне проектування пов'язане з інноваційною діяльністю і впровадженням соціальних інновацій [5, с. 6].

Оскільки соціальне проектування є по своїй суті проектуванням соціальних об'єктів, якостей, процесів і відношень, то в його основу мають бути закладені такі параметри: суперечливість соціального об'єкту; багатовекторність розвитку соціального об'єкту; множинність факторів його буття; суб'єктивні складові формування соціального очікування та прогнозу; фактори, що визначають різні критерії оцінки соціального об'єкту.

Закономірним результатом будь-якої проектної діяльності є проект, який за останніх сто років став неодмінною складовою суспільного прогресу. Підтвердженням цьому є впровадження численних економічних, політичних, соціальних, педагогічних, культурологічних, екологічних та інших видів проектів.

Звернення до довідкової літератури свідчить, що загалом слово «проект» походить від латинського «projectus», що буквально у перекладі українською мовою означає «кинутий уперед». Коріння цього поняття науковці знаходять у давньогрецькій культурі, де воно означало «перепону, задачу, питання». Зокрема, на їхню думку, перепона виникає на шляху того, хто йде, і змушує його зупинитися, щоб замислитися та вжити певні заходи. Відповідно, як у житті, так і в думках, перепони на шляху пробуджують у людини нові ідеї та рішення.

Сучасне поняття «проект» зберегло ознаки давнього значення цього слова. Так, у тлумачних словниках проект визначається як:

- 1) сукупність документів (розрахунків, креслень, макетів тощо) для зведення споруд, виготовлення машин, приладів;
- 2) попередній текст якого-небудь документа, що виноситься на обговорення, затвердження;
- 3) задуманий план дій, намір;
- 4) образ наміченого до створення об'єкту, поданий у вигляді його опису, обґрунтувань, схем, кількісних показників;
- 5) окремий захід із певними завданнями, які обмежені вимогами щодо часу, витрат, результатів [57].

Отже, узагальнюючи сказане, можемо стверджувати, що під поняттям «проект» варто розуміти сукупність скоординованих дій із певними точками відліку та закінчення з метою досягнення певних цілей із встановленими строками, витратами та параметрами виконання. Тобто проект дозволяє рухатися від ідей до дії, певним чином структуруючи етапи цього процесу.

Оскільки проект реалізується в певному соціальному, територіальному та часовому просторах, то можна стверджувати, що він сприяє змінам у соціальному середовищі як результату колективної діяльності. Як відзначає з цього приводу В. Луков, коли говорять про проект, то мають на увазі мисленнєву конструкцію яких-небудь змін, котрі зарані сплановані та можуть бути реалізовані. Така конструкція може бути подана у вигляді

моделі, прообразу, і в ній є обов'язковий вольовий компонент – налаштованість здійснити задум [32].

Проект містить концептуальну основу (опис ініціативи, її культурно-історичного смислу, гіпотези, оцінку їх новизни і можливих актуальних наслідків) і системно-організаційну частину (опис конкретних механізмів й етапів реалізації проекту). Принципами розробки проектів є принципи комплексності, обґрунтованості, реальності, оптимальності, спадкоємності або наступності (враховується вихідний / початковий стан і тенденції розвитку), завершеності, зорієнтованості на кінцевий позитивний результат.

Наразі не існує уніфікованої класифікації проектів, тому науковці використовують багатомірний підхід, базуючись на різних типологіях проектів:

- за характером запланованих змін проекти поділяють на інноваційні та підтримуючі;
- за особливостями фінансування виокремлюють інвестиційні, спонсорські, бюджетні, благодійні та змішані проекти;
- за масштабом реалізації проекти поділяють на монопроекти, мультипроекти, мегапроекти, мікропроекти;
- за територіальною ознакою виокремлюють національні, міжрегіональні, регіональні, місцеві проекти;
- за ступенем складності виокремлюють прості, складні та дуже складні проекти;
- за видами розрізняють проекти комерційні і некомерційні (залежно від мети проекту: одержати прибуток або соціальний ефект);
- за характером і сферою діяльності виокремлюють економічні, дослідницькі, екологічні, культурологічні, політичні, соціальні проекти [5, с. 10-11].

Подальше вивчення наукових джерел дає нам розуміння поняття соціального проекту, під яким будемо розуміти сукупність практичних дій, спрямованих на розв'язання конкретної соціальної проблеми місцевої

громади. У контексті зазначеного соціальні проекти можуть бути спрямовані на:

- створення умов для розвитку соціальності суб'єкта (особистості, групи);
- самореалізації особистості в основних сферах її життєдіяльності;
- забезпечення сприятливих умов для соціалізації особистості в різних сферах соціального середовища;
- вирішення чи мінімізацію несприятливих умов соціалізації особистості.

Розглядаючи соціальні проекти у межах підготовки молоді до їх реалізації, науковець О. Пометун визначає їх як сукупність практичних дій, спрямованих на розв'язання конкретної соціальної проблеми (у нашому випадку – це проблема правопорушень у молодіжному середовищі), а участь молодих людей в таких проектах сприяє розвитку у них емоційно-ціннісного ставлення до суспільного життя, активності молодих учасників проектної діяльності, прагненню до правомірних дій та ефективного спілкування [47].

Дослідниця А. Капська з авторами також розглядають проектну діяльність як один із засобів соціальної ініціативності молоді особистості. З цього приводу вони зазначають, що соціальний проект – це індивідуальна чи групова діяльність молодих людей, спрямована на позитивне перетворення соціального середовища та умов життєдіяльності молоді доступними для них методами [58].

На відміну від соціальних проектів, які спрямовані на перетворення та вдосконалення соціуму, суспільних відносин і процесів, педагогічний проект сфокусований на вирішенні завдань освіти та виховання. Підтвердженням цього є наукова позиція М. Коган, яка обґрунтовує педагогічний проект як вмотивований, цілеспрямований спосіб змін у педагогічній діяльності та впорядкування професійної діяльності з метою оптимального вирішення завдань навчання, розвитку, виховання [22].

Об'єктами соціально-педагогічного проектування у сфері профілактики правопорушень в молодіжному середовищі можна визначити:

- соціально-культурне середовище молоді (зокрема, створення сприятливого соціокультурного простору та оптимізація умов саморозвитку молодих людей або молодіжної соціальної групи в цілому);
- спосіб життя молоді (підтримка окремих видів та напрямів діяльності молодих людей, які сприяють зростанню якісних показників їхнього життя);
- сфери життєдіяльності молодих людей (наприклад, освітня, дозвіллева, навчальна, виробнича, спортивна, інформаційна тощо).

Отже, соціально-педагогічним проектом є сконструйоване соціальне нововведення, метою якого є вдосконалення педагогічних процесів (розвитку, освіти, виховання, соціального становлення особистості) у певних соціокультурних умовах. Відповідно до зазначеного, соціальні проекти можуть бути спрямовані на: створення умов для розвитку соціальності суб'єкта (молодої особистості, молодіжної групи); самореалізації молоді особистості в основних сферах її життєдіяльності; забезпечення сприятливих умов для соціалізації молоді особистості в різних сферах соціального середовища; вирішення чи мінімізацію несприятливих умов соціалізації молоді особистості.

Необхідною складовою та організаційною умовою впровадження проектів є їх моніторинг та оцінка, основне завдання яких є збір необхідної інформації для прийняття відповідних рішень. Зокрема, моніторинг проводиться постійно, починаючи від етапу планування діяльності до етапу досягнення кінцевої мети. Завданням моніторингу є виявлення проблемних місць з метою коригування всього процесу. Разом з цим, моніторинг необхідний для:

- аналізу ситуації;
- виокремлення нових напрямів чи зразків у роботі;
- обґрунтування правильності рішень;
- дотримання наміченого плану;

- поліпшення організації та керівництва;
- прийняття рішень про людські, фінансові і матеріальні ресурси;
- вимірювання досягнень у виконанні намічених завдань і формулюванні / перегляді цілей;
- своєчасного реагування на певні відхилення від плану, які виникають під час реалізації наміченого;
- покращення системи самого моніторингу [5, с. 40].

Моніторинг не є єдиною процедурою, яка дає уявлення про особливості реалізації соціального проекту. Крім нього на окремих етапах проекту здійснюється також оцінка, вибір якої залежить від того, що саме керівники проекту або ті хто виділяють кошти на його реалізацію хочуть знати про проєкт перед тим, як прийняти управлінське рішення, та яка інформація їм для цього потрібна.

Таким чином, можна підсумувати, що соціальне проєктування є сукупністю технологічних, управлінських та організаційних рішень, спрямованих на вирішення соціальних проблем, поліпшення соціокультурних умов життєдіяльності особистості, проведення необхідних соціальних змін.

Висновки до розділу 1

У процесі роботи над першим розділом ми дійшли висновку, що одним з найважливіших напрямів соціально-педагогічної роботи з молоддю є превенція правопорушень та профілактична робота з подолання злочинності в молодіжному середовищі. Визначено ключові чинники ризику щодо можливості скоєння правопорушень та злочинів молодими особами, серед яких: недостатній рівень правосвідомості та правових знань; брак організованої системи дозвілля; вживання алкогольних та наркотичних речовин; низький рівень правових знань батьків та недостатня увага з їхнього боку до виховання тощо.

Визначено, що одним із напрямів боротьби з молодіжною злочинністю та правопорушеннями є профілактична діяльність, яка базується на засадах загально соціального характеру і призначена забезпечити необхідний рівень добробуту, культури, виховання та навчання молодих людей. Встановлено, що профілактика правопорушень серед молоді вимагає індивідуальних, групових та організаційних зусиль, спрямованих на утримання молодих людей від порушення закону.

З'ясовано, що пошук нестандартних рішень для розв'язання різноманітних соціальних проблем, зокрема правопорушень серед молоді, виступає однією з особливостей сучасної соціальної роботи. Рання профілактична робота має проводитись у кількох напрямках, що містять перспективні підходи, програми та ініціативи. З-поміж них важливе місце має відводитись проєктній діяльності та освітнім програмам, які допомагають молоді навчитися позитивно оцінювати себе, боротися з конфліктами та контролювати агресію.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПРОЄКТУВАННЯ ДЛЯ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД МОЛОДІ

2.1. Технологія соціального проєктування з профілактики правопорушень в молодіжному середовищі

При організації профілактичної роботи з попередження правопорушень серед молоді необхідно враховувати, що реалії сьогодення потребують від сучасних молодих людей навичок швидкої адаптації до різноманітних явищ соціального середовища, вміння долати життєві перепони та ухвалювати самостійні відповідальні рішення, вміти активізувати особистісний потенціал для самореалізації і самоствердження в різноманітних сферах людської та суспільної життєдіяльності.

При цьому варто мати на увазі, що найпродуктивніше життєвий досвід і соціально позитивні навички засвоюються саме у молодому віці. Недооцінка фахівцями цього періоду в подальшому нічим не може бути компенсованою. Зазначимо, що «почуття дорослості», яке приходить на зміну «почуттю дитячості», зумовлює основну суперечність періоду дорослішання. Бажання молодих людей якомога швидше подорослішати та автономізуватися від дорослих породжує низку різноманітних проблем, які молоді люди ще ані соціально, ані психологічно ще не готові правильно вирішувати. Саме тому молодим людям необхідно допомогти не лише здобути знання, а й набути вміння жити у непростих соціально-економічних умовах, усвідомити свою унікальність і сприяти розвитку себе як самодостатнім особистостям.

Вивчення наукової літератури з технології соціального проєктування в молодіжному середовищі демонструє, що проєктування та проєктну діяльність необхідно сприймати як атрибут сучасної цивілізації, важливий елемент виробничої, політичної, педагогічної, культурно-мистецької

діяльності людини. Проектування варто розуміти як можливість проектувати соціальні процеси і явища. При цьому мета проектування полягає в організації процесу, який дає початок змінам у соціальному середовищі. Виникаючи на базі соціального прогнозування та передбачення, проектування, що засноване на самовизначенні проектувальників, відрізняється цілеспрямованим впливом на соціально-педагогічний простір. Якщо уявлення про майбутній результат проектування пов'язане з передбаченням досягнень цього результату, то сукупність даних уявлень можна назвати проектом [62, с. 7].

Крім того, проектування є технологією (способом діяльності), яка спрямована на розробку (визначення), наукове, ресурсне обґрунтування та планове здійснення проектів нововведень. Одним із його найважливіших різновидів є соціальне проектування, яке, за визначенням Л. Тюпті і Д. Пузікова, є технологією визначення варіантів планового розвитку нових соціальних процесів та явищ, прогнозування та програмно-цільової реалізації соціальних нововведень [65, с. 87].

Розуміючи проектування як технологію випереджаючого відображення дійсності, засіб визначення науково обґрунтованих варіантів планового розвитку певних процесів та явищ, дослідники зазначають, що проєкт має містити в собі:

- систему сформованих «проектних цілей»;
- елементи системи соціальної роботи (соціальні служби, технології тощо), що створюються або оптимізуються для досягнення цих проектних цілей;
- відповідні документи (програми, плани, графіки тощо), що розробляються і затверджуються відповідно до зазначених проектних цілей;
- матеріально-технічні, фінансові, трудові та часові ресурси;

- комплекс практичних дій, управлінських заходів (організація, контроль, оцінювання тощо), спрямованих на досягнення проєктних цілей.

Оскільки соціальний проєкт з профілактики правопорушень серед молоді має бути сконструйованим проєктувальником (тобто ініціатором проєкту) соціальним нововведенням, метою якого є створення, модернізація або підтримка середовища, що змінюється, то це нововведення повинно мати просторово-часові координати, а його вплив на молодих людей – визнаватися позитивним за соціальним значенням [32, с. 43].

Таким чином, технологічний процес проєктування автори поділяють на дві взаємопов'язані складові:

- 1) розробка певного проєкту, що передбачає: передпроєктний аналіз, визначення мети і завдань проєкту, окреслення засобів, методів та організаційних форм його реалізації, визначення етапів та процедур реалізації, хронологічних меж, формулювання критеріїв та визначення методів оцінки ефективності проєкту (відповідно до його очікуваних результатів запроєктованій меті та завдань);
- 2) виконання проєкту, що включає організацію (розподіл функцій / обов'язків та відповідальності), координацію, мотивацію, комунікацію, моніторинг, контроль, які поєднуються процесом управління та спільними діями персоналу (команди) щодо реалізації цілей проєкту; виконання проєкту здебільшого здійснюється або вже існуючими структурами, або, за необхідності, спеціально створеною командою проєкту (персоналом проєкту).

При цьому автори зауважують, що визначені складові проєктування часто виконуються різними групами або командами людей (приміром, проєкт певної технології соціальної роботи розробляється колективом науково-дослідної установи, а реалізація даного проєкту чи впровадження технології у практику – групою фахівців соціальної служби). Тому узгодженість

розробки та виконання проєкту є важливою проблемою, одним із найслабкіших місць соціального проєктування [28, с. 8].

Соціальне проєктування як технологія складається з низки послідовних дій:

- усвідомлення цілей проєктної діяльності;
- прийняття проєктного завдання;
- конструювання задач;
- розуміння особистісної значущості;
- зосередження уваги на виконанні завдань та задач проєкту;
- самоорганізація в розподілі часу та планування дій;
- самоконтроль, уміння оцінювати власні рішення шляхом індивідуальної або групової рефлексії;
- набуття учасниками проєктування соціального досвіду.

Зважаючи на те, що проєкт – це нововведення, метою якого є створення або зміна об'єкту в конкретних просторово-часових і ресурсних межах, то при його розробці фахівці (зокрема, Є. Холостова з авторами) радять дотримуватися певних умов [63]. Розглянемо їх більш детально в контексті профілактики правопорушень у молодіжному середовищі.

1. Повинні бути чітко встановлені терміни початку і завершення проєкту. Тому проєкт з профілактики правопорушень у молодіжному середовищі повинен носити тимчасової характер, бути спрямованим на вирішення даної проблеми, що вимагає мінімізації або усунення її негативного впливу на молодих людей. При цьому варто зауважити, що для початку реалізації проєкту необхідно виділяти ресурси, а завершення проєкту визначається досягненням конкретних критеріїв.

2. Необхідно чітко сформулювати об'єкт соціального проєктування. Зокрема, існують такі об'єкти соціального проєктування: соціальні явища (проблеми сімейного неблагополуччя, соціальної реабілітації людей з інвалідністю, доступності та якості соціальних послуг, ефективного управління, профілактики конфліктів та ін.); діяльність соціальних інститутів

(установ соціального обслуговування, освіти, культури, охорони здоров'я, районних адміністрацій, органів управління та ін.); соціальні проблеми середовища (території громади, вулиці, мікрорайону, дитячих майданчиків та ін.).

У нашому випадку об'єктом соціального проектування є проблема правопорушень серед молоді та необхідність здійснення щодо її усунення профілактичної діяльності.

3. Випускний проєкт повинен складатися з титульного листа єдиного зразка, змісту із зазначенням сторінок, вступу, основної частини (власне проєкту), висновків, списку джерел, додатків.

Зокрема, у вступі необхідно відобразити наступне:

- а) задум проєкту – «візитка» (формування основних ідей);
- б) аналіз ситуації, яка потребує зміни;
- в) виявлення проблеми (конкретної і розв'язуваної), обґрунтування цієї проблеми і динаміки її розвитку (чому проблема потребує вирішення проєктним способом);
- г) визначення цільових груп;
- д) визначення кінцевого результату або продукту (вимірюваного і досяжного), тимчасових рамок проєкту, ресурсних потреб;
- е) визначення механізмів реалізації проєкту – вирішення задач ресурсного забезпечення проєкту, розробка механізмів управління проєктом, розробка моніторингу виконання проєкту;
- ж) пошук можливих шляхів і альтернатив, пошук досвіду вирішення подібних проблем.

Основна частина соціального проєкту з профілактики правопорушень у молодіжному середовищі повинна складатися з чотирьох розділів. У першому розділі надається опис проєкту, в якому треба відобразити наступні моменти.

- 1) Аналіз ситуації щодо рівня правопорушень у молодіжному середовищі на сучасному етапі розвитку українського суспільства, обґрунтування

означеної проблеми і проєктного способу її вирішення (дати аналіз ситуації, що вимагає змін; обґрунтувати проблему, на вирішення якої буде спрямована діяльність у межах проєкту, обґрунтувати необхідність вирішення зазначеної проблеми в рамках проєкту, обґрунтувати рівень новизни, соціальної актуальності і складності розв'язуваних задач).

- 2) Мета і завдання проєкту (сформулювати найбільш загальне безумовне твердження, пов'язане з проблемою профілактики правопорушень у молодіжному середовищі, на вирішення якої спрямовано даний проєкт, що передбачає підсумковий досяжний результат; перерахувати дії, які належить зробити проєктній команді для вирішення поставленої проблеми).
- 3) Адресна спрямованість проєкту з профілактики правопорушень серед молоді (зокрема, вказати молодь як категорію цільової групи проєкту, спосіб її формування та включення в роботу за проєктом, кількісний склад цільової групи та інші характеристики).
- 4) Очікувані результати проєкту з профілактики правопорушень серед молоді та показники оцінки його ефективності (представити очікувані результати, досягнення яких планується в ході реалізації проєкту; обґрунтувати ступінь ефективного впливу даного проєкту на поліпшення становища молоді як цільової групи для здійснення щодо неї профілактики протиправних дій; представити найменування показників та критеріїв, вказати їх значення на початковому етапі реалізації проєкту і після його завершення).
- 5) Способи досягнення результатів та опис запланованих видів діяльності, заходів (описати види діяльності та заходи, які необхідно провести для зміни ситуації з правопорушеннями серед молоді в рамках встановленого бюджету та термінів проєкту; обґрунтувати послідовність їх реалізації).

- 6) Ресурсне забезпечення проєкту з профілактики правопорушень серед молоді (зокрема, коротко описати ресурси, які є і які необхідні для реалізації даного проєкту – фінансові, матеріально-технічні, інформаційні, кадрові; охарактеризувати наявні ресурси, в тому числі рівень кваліфікації та професіоналізму фахівців, які беруть безпосередню участь в досягненні поставлених цілей і завдань).
- 7) Технології та методи, за допомогою яких буде досягнуто результат.
- 8) Управління проєктом з профілактики правопорушень серед молоді і контроль за реалізацією його цілей (наприклад, вказати, яким чином буде забезпечуватися керівництво і координація діяльності виконавців та співвиконавців даного проєкту, контроль за цільовим та ефективним використанням фінансових коштів та інших ресурсів, контроль за ходом реалізації проєкту, а також яким чином буде забезпечений зворотний зв'язок з молоддю як цільовою групою проєкту, взаємодія із засобами масової інформації з метою інформування населення про хід та результати проєкту).
- 9) Стійкість проєкту (обґрунтувати стійкість проєкту до можливих ризиків і способи їх подолання; дати оцінку можливостей продовження роботи з молоддю як цільовою групою проєкту після його завершення; представити способи і форми тиражування ефективних соціальних практик, які використовуються в даному проєкті).
- 10) Практика реалізації аналогічних проєктів з профілактики правопорушень серед молоді, у тому числі її наявність у виконавців та співвиконавців (дати коротку інформацію про проєкти, методи, методика та актуальні соціальні практики вирішення аналогічних проблем за кордоном, в різних областях або територіальних громадах України; представити досвід заявника (розробника) щодо розв'язання соціальних проблем, близьких до проблематики даного проєкту, в тому числі проєктними та (або) програмними методами).

11) Співвиконавці проєкту з профілактики правопорушень серед молоді (вказати найменування юридичних осіб, які братимуть участь в реалізації проєкту, і види виконуваних ними робіт; вказати види робіт, які будуть виконувати організації за результатами конкурсних відборів).

У другому розділі проєкту з профілактики правопорушень серед молоді варто вказати календарний план реалізації профілактичних заходів проєкту. У третьому розділі вказується бюджет проєкту. Четвертий розділ присвячується фінансово-економічному обґрунтуванню проєкту.

Наостанок, у висновках узагальнюються підсумки щодо завершення проєкту і дається його оцінка: підводяться підсумки, оцінюються плановані результати і отримані результати (їх вплив на вирішення проблеми правопорушень серед молоді, на поліпшення становища молодіжної цільової групи), готується публічне представлення результатів проєкту. Також у цьому розділі можна дати план використання ефективних результатів проєкту, визначити умови тиражування успішних соціальних практик, що застосовуються в ході виконання проєкту, визначити нові проєктні рішення тощо [63].

2.2. Характеристика комплексної трирівневої моделі профілактики правопорушень серед молоді

Зважаючи на складну ситуацію з молодіжною злочинністю в нашій країні, нагальною видається потреба в розробці та впровадженні дієвої системи профілактики правопорушень серед української молоді. На думку фахівців (Є. Зеленський, І. Кравченко та ін.), така система має використовувати дійсно ефективні методи профілактики, а також передбачати чітке координування зусиль і ресурсів як правоохоронних органів держави, так і громадськості. Тільки за умови активної участі

громади стане можливим якісно поліпшити криміногенну ситуацію в суспільстві, зокрема в молодіжному середовищі.

У даному розділі схарактеризуємо комплексну інноваційну модель профілактики молодіжної злочинності, розроблену фахівцями Українського Центру Порозуміння в рамках проекту «Стратегії міліції щодо профілактики підліткової злочинності в Україні». Дана модель є трирівневою (оскільки описує три рівні профілактики) і ґрунтується на принципах відновного підходу (відповідальність за свої вчинки, самоповага, повага до інших, толерантність тощо). За словами авторів, важливою особливістю даної моделі є те, що вона передбачає впровадження системи профілактики на рівні конкретного регіону та координування роботи правоохоронних структур, місцевої влади, державних соціальних служб і громади [16, с. 65].

Передусім варто зауважити, що необхідність створення комплексної інноваційної моделі профілактики підліткової злочинності зумовлена передусім потребою в новій, більш ефективній системі реагування на правопорушення та запобігання злочинності серед неповнолітніх. За визначенням авторів, нова модель профілактики правопорушень серед молоді має замінити неефективний каральний підхід. При цьому нове розуміння принципів профілактики протиправної поведінки і злочинності в молодіжному середовищі ґрунтується на рекомендаціях Європейського Союзу, документах ООН та ЮНІСЕФ стосовно сучасного досвіду ювенальної юстиції, на передовому досвіді Канади, Швейцарії, інших європейських країн у здійсненні профілактики підліткової злочинності.

Дана трирівнева модель профілактики злочинності серед дітей та молоді була розроблена в рамках проекту «Стратегії міліції щодо профілактики молодіжної злочинності в Україні», який було ініційовано з метою зменшення рівня злочинності серед неповнолітніх в Україні шляхом підтримки розвитку стратегій профілактики відповідними навчальними закладами та управліннями органів внутрішніх справ.

Аналіз проекту свідчить, що він складається з таких чотирьох компонентів:

1. Підвищення потенціалу органів внутрішніх справ. Підвищення потенціалу органів внутрішніх справ, зокрема кримінальної міліції у справах дітей, у напрямку покращення правових знань молодого покоління і вмінь щодо попередження злочинності серед молоді та неповнолітніх.

2. Регіональна модель роботи в громаді. Розробка та пілотування інструментів практичної діяльності у форматі інтегрованої та комплексної моделі роботи в громаді з метою попередження неправомірної поведінки неповнолітніх та молоді для запобігання їхнім злочинним та протиправним діям.

3. Вдосконалення законодавчої бази. Аналіз та надання рекомендацій стосовно вдосконалення чинного законодавства щодо заходів попередження злочинності в молодіжному середовищі.

4. Міжсекторальне партнерство. Налагодження належної координації та регулярної взаємодії державних органів між собою, координації урядових та неурядових організацій задля об'єднання зусиль з метою ефективного попередження правопорушень і злочинності серед молоді та збереження ресурсів через уникнення дублювання діяльності [54, с. 7].

Комплексна трирівнева модель профілактики правопорушень і злочинності серед молоді базується на певних принципах. Розглянемо їх більш детально.

1. Проактивний та відновний підхід. Трирівнева модель профілактики молодіжної злочинності забезпечує зниження рівня злочинності серед молоді і захист інтересів громади в такий спосіб:

- запобігає правопорушенням, усуваючи причини та обставини, що можуть спонукати молодих людей чинити протиправні та злочинні дії (проактивний підхід);
- передбачає активну участь громади в процесі реабілітації дітей та молоді, що перебувають у конфлікті із законом або виявляють

протиправну поведінку, зокрема надання підтримки та допомоги в її ресоціалізації та реінтеграції (включення в громаду);

- створює умови для того, щоб молоді правопорушники взяли на себе належну відповідальність за свої вчинки, зокрема, усвідомили наслідки скоєного і спрямували свої дії на їх виправлення та відновлення стосунків і миру в громаді (відновний підхід).

2. Врахування психологічних особливостей. Наразі комплексна трирівнева модель профілактики враховує особливості психічного та фізичного стану молодого людини в період формування її особистості, коли їй особливо потрібні підтримка і турбота з боку дорослих, і тому вона має нести справедливу та пропорційну відповідальність за свої дії.

3. Повага до суспільних цінностей. Дана модель профілактики ґрунтується на засадах поваги до суспільних цінностей, орієнтована на формування у підлітків та молодих людей шанобливого ставлення до загальнолюдських моральних засад, поваги до особистості, а також відмінностей (гендерних, етнічних, культурних, мовних та інших), що є в громаді.

4. Знання прав дитини. Дана модель профілактики визнає права та свободи дитини, які закріплені в Міжнародній конвенції про права дитини, зокрема її право бути вислуханою та брати участь у процесі прийняття рішень, які впливають на її життя [54, с. 9].

Аналіз комплексної трирівневої моделі профілактики показав, що її основною особливістю є те, що вона передусім передбачає об'єднання ресурсів громади з метою зменшення рівня протиправних дій та злочинності серед неповнолітніх та молоді. Зокрема, йдеться про залучення до профілактичної діяльності представників правової системи, а саме правоохоронних органів, органів місцевої влади, соціальних служб і неурядових організацій, які спільно створюють Координаційну раду з профілактики злочинності.

Щодо Координаційної ради, то згідно з даною моделлю вона має такі повноваження, як ухвалювати рішення щодо адаптації і забезпечення функціонування моделі на рівні міста, району чи області. Координаційна рада також сприяє формуванню мультидисциплінарної команди, до складу якої входять представники відповідних служб громади. Наразі члени мультидисциплінарної команди – це фахівці, які об'єдналися для надання безпосередньої допомоги в кожному конкретному випадку. Саме в цьому, на думку авторів, і полягає комплексний підхід до роботи з дітьми та молоддю, що виявляють девіантну чи делінквентну поведінку.

У межах даної моделі превенція правопорушень здійснюється на трьох рівнях профілактики, які різняться цільовими групами, застосовуваними методами роботи та інструментами.

Наразі первинна профілактика спрямована на налагодження конструктивної соціальної взаємодії молодих громадян (соціально прийнятної, законослухняної поведінки). Основними суб'єктами профілактичної діяльності на цьому рівні є система освіти та шкільні служби порозуміння, які під час тренінгів проводять ціннісно-орієнтоване навчання молоді навичкам конструктивної взаємодії. Також на рівні первинної профілактики передбачається включення навчальних компонентів з відновного та проактивного підходів в інформаційну стратегію міліції для інформування громадськості та учнівської молоді навчальних закладів. частину регіональної моделі профілактики підліткової злочинності.

Вторинна профілактика потрібна тоді, коли інспектор кримінальної міліції у справах дітей або дільничний інспектор міліції реєструють адміністративне правопорушення або інший прояв девіантної/делінквентної поведінки, що не підпадає під дію статей Кримінального кодексу України. У такому разі координатор центру відновного правосуддя у громаді може застосувати такий самий механізм реагування і подальшої реабілітації та реінтеграції, що й на третинному рівні профілактики. Однак, якщо випадок менш серйозний, профілактичну діяльність здійснює шкільна служба

порозуміння, діяльність якої координує педагог із числа членів мультидисциплінарної команди.

Третій рівень профілактики стосується підлітків та молодих людей, які скоїли правопорушення або злочини. Відповідно до цього, метою третинної профілактики стає реабілітація правопорушника та його реінтеграція в громаду. Для цього залучають належні ресурси громади та створюють середовище підтримки, що допомагає усунути причини кримінальної поведінки.

Зауважимо, що основним інструментом моделі на цьому рівні є програма відновного правосуддя, суть якої полягає в тому, що всі особи, причетні до злочину, мають змогу зустрітися і спільно обговорити його причини й наслідки та визначити дії, які допоможуть усунути (виправити) завдану злочином шкоду. Завдяки такій зустрічі молода людина або підліток має можливість усвідомити вплив своєї протиправної поведінки та взяти відповідальність за її наслідки, виявивши це через виправлення заподіяної шкоди.

Даною моделлю також передбачено стратегії і завдання правоохоронних органів на трьох рівнях профілактичної роботи з молоддю. Зокрема, на первинному рівні профілактики передбачаються зміни в інформаційній стратегії правоохоронних органів, а саме:

- 1) формування в дитячому і молодіжному середовищі поваги до суспільних цінностей, що сприятиме налаштуванню конструктивної соціальної взаємодії – соціально прийнятної, законслухняної поведінки;

- 2) формування позитивного ставлення громадськості до діяльності правоохоронних органів;

- 3) активізація та залучення громадськості (громадські організації, ЗМІ тощо) до створення безпечного та мирного середовища для підростаючого покоління.

На рівні вторинної профілактики в роботу правоохоронних органів впроваджуються інноваційні стратегії (зокрема, методики, форми роботи,

інструменти) профілактичної роботи з молодими людьми, які виявляють девіантну поведінку. Зокрема, використання інноваційних стратегій допомагає:

- сформувати у підлітків та молодих людей повагу до суспільних цінностей, навичок ненасильницького розв'язання конфліктів, що, у свою чергу, сприятиме налаштуванню конструктивної соціальної взаємодії – соціально прийнятної, законослухняної поведінки;
- надання послуг з первинного втручання та оцінювання потреб сімей, діти в яких виявляють девіантну поведінку, перенаправляючи такі родини до інших служб, де їм нададуть кваліфіковані, доступні й достатні послуги;
- активізація та залучення громадськості (громадських організацій, ЗМІ тощо), державних та муніципальних служб до надання соціально-психологічної, реінтеграційної (та інших видів) підтримки молодим людям із девіантною поведінкою та їхнім родинам;
- забезпечення доступу молодих людей із девіантною поведінкою, сімей групи ризику до потрібних ресурсів.

І нарешті, третинний півень профілактики передбачає впровадження в роботу правоохоронних органів інноваційних стратегій (методик, форм, інструментів) роботи з дітьми та молодими людьми, які перебувають у конфлікті з законом. Зокрема, такі стратегії допомагають:

1. усвідомити молодим людям та взяти відповідальність за наслідки своїх дій, виправити завдану шкоду;
2. залучити членів громади до цього процесу для надання підтримки, сприяння реінтеграції таких молодих людей, що зменшує ризик повторного скоєння правопорушень;
3. активізувати та залучати громадськість, державні та муніципальні служб до надання соціально-психологічної, реінтеграційної та інших видів підтримки дітям і молодим людям, які знаходяться у конфлікті із законом, та їхнім родинам.

Особливості функціонування комплексної (регіональної) моделі профілактики молодіжної злочинності зображені на схемі даної моделі (див. Додаток Г).

За словами виконавчого директора «Українського Центру Порозуміння» Н. Прокопенко, результати проміжної оцінки впровадження трирівневої моделі у чотирьох пілотних громадах підтверджують ефективність цієї моделі профілактики молодіжної злочинності. Зокрема, до позитивних тенденцій у всіх регіонах фахівці відносять: зменшення кількості злочинів, вчинених неповнолітніми і молодими людьми; поліпшення співпраці між органами місцевої влади, навчальними закладами та органами внутрішніх справ; підвищення інтересу професіоналів до проблеми профілактики підліткової та молодіжної злочинності.

Як зазначають автори, упродовж проекту:

- проводилися навчальні семінари швейцарських експертів для української поліції з питань профілактики;
- відбулися навчальні візити до Швейцарії представників міліції та учасників моделі з пілотних регіонів;
- розроблено та впроваджено тренінговий курс «Сучасні стратегії міліції щодо профілактики правопорушень серед неповнолітніх» у Київському національному університеті внутрішніх справ та ще дев'яти вищих навчальних закладах МВС [16, с. 66].

Крім того, у пілотних регіонах було створено координаційні ради з профілактики молодіжної злочинності та мультидисциплінарні команди, які розглядають випадки вчинення правопорушень, проявів девіантної поведінки молоді залучають потрібні ресурси громади для надання допомоги.

Також варто наголосити, що у пілотних регіонах активно впроваджуються відновні практики. Зокрема, у школах діють шкільні служби порозуміння, де підготовлені школярі-медіатори проводять програми примирення (медіація, «кола примирення») для своїх ровесників з метою

розв'язання конфліктів, створено центри відновного правосуддя в громаді, які проводять програми примирення для потерпілих і правопорушників.

Щодо медіацій, то на сьогодні вони застосовується тільки в пілотних проєктах. Проте, хотілося б, аби цей діючий проєкт профілактичної роботи з неповнолітніми та молодими людьми запрацював по всій території України, оскільки проведення такої роботи сприяє значному зменшенню рецидивної злочинності в молодіжному середовищі.

Таким чином, маємо підсумувати, що профілактика, медіація і загалом вся профілактична робота у напрямку превенції правопорушень у молодіжному середовищі спрямована на те, аби врятувати молоде покоління України, адже вона дає реальні позитивні результати.

2.3. Розробка методичних рекомендацій щодо реалізації соціальних проєктів у сфері профілактики правопорушень серед молоді

Одним із вагомих чинників профілактики правопорушень серед молоді є підвищення рівня свідомості молодіжної групи, активне залучення молодих людей до реалізації соціальних програм і проєктів. Загалом, під молодіжною участю розуміють підхід до організації роботи з молоддю, що передбачає побудову системи партнерських взаємин між дорослими і молодими людьми, організацію спільної роботи. На думку багатьох соціальних педагогів і соціальних працівників, які працюють у молодіжному середовищі, існує нагальна необхідність навчати молодь приймати рішення, працювати у відповідності з цими рішеннями і нести за це відповідальність.

Автори зауважують, що коли молоді люди безпосередньо беруть участь у розробці проєкту і роботі в ньому, вони по праву вважають себе його співавторами або авторами. Саме почуття причетності до проєктної діяльності, у свою чергу, породжує відповідальність і бажання направити розпочату роботу в сприятливе для проєкту русло. Так, наприклад, молодіжний клуб, створений і організований саме молодими людьми,

скоріше зацікавить та залучить увагу та ініціативу молоді. Так само і шкільні правила, складені при співробітництві та співавторстві з учнями, на думку фахівців, будуть більш придатними, зрозумілими і дотримуваними самими учнями.

Отже, можемо стверджувати, що соціальне проєктування дозволяє поєднувати молодим людям навчальну та виховну діяльність. Молоді люди, які стають безпосередніми учасники соціального проєктування, набувають соціального досвіду, розвивають соціальну і комунікативну компетентності тощо.

Швидкоплинність змін в Україні та світі – бурхливий науково-технічний прогрес, зовнішня відкритість країни, внутрішні суспільно-політичні та соціально-економічні трансформації – все це зумовлює можливість досягнення поставленої мети лише завдяки інноваційним формам роботи з молоддю, які мають постійно змінюватися та вдосконалюватися відповідно до актуальних викликів часу. Успішна самореалізація молодих людей потребує створення продуктивного простору для розвитку та підтримки молодіжних ініціатив.

Соціальні проєкти є актуальними в умовах становлення української державності. Умовами існування демократичної держави є наявність громадян зі сформованою і розвиненою соціальною компетентністю, що виражається в умінні бути відповідальними, робити свідомий вибір. Такі громадяни є толерантними до протилежної думки; з повагою і розумінням ставляться до людей з іншими поглядами на питання релігії, розвитку суспільства, мають відмінну від їх світогляду точку зору на уклад життя та людське існування.

В українському суспільстві таких людей бракує, тому соціальне проєктування вкрай необхідне в умовах сучасної системи освіти. Мета соціальних

проєктів – допомогти молоді самореалізовуватися як громадяни вже під час навчання в освітніх закладах, поглибити знання про громадянські права,

зрозуміти свою роль та роль інших людей в суспільному житті, вести діалог з державою, цікавитися суспільним, політичним та економічним життям країни, брати в ньому активну участь тощо.

Під соціальним проектуванням розуміють діяльність, що має значний соціальний ефект та спрямована на привласнення якісно нового особистісного досвіду. Соціальне проектування передбачає самостійне планування молодими людьми у взаємодії з іншими учасниками проектної діяльності, результатом якого є формування соціальних компетенцій.

Молодіжну участь необхідно розглядати не тільки як прояв активної громадянської позиції, але і як форму навчання, підвищення рівня життєвої компетенції, що сприяє успішній інтеграції молоді у суспільство. При розробці соціальних проектів доцільно опиратися на розуміння моделей участі молоді у процесах розробки та реалізації соціальних проектів з профілактики протиправної поведінки. Найбільш відомою є модель Роджера Харта. На думку дослідника, участь молоді можна також розглядати як форму партнерства молоді та дорослих.

За Р. Хартом, існують різні ступені залучення молоді до соціального проектування або різні ступені відповідальності, залежно від ситуації, ресурсів, потреб та рівня підготовки молодих людей, учасників проектів. Наразі модель участі молоді у процесах розробки та реалізації соціальних проектів «Драбина участі» Харта ілюструє різні ступені участі молоді в проектах, організаціях чи спільнотах (див. Додаток Д).

Хоча найвищі рівні «драбини участі» є найбільшою мірою прояву ініціативи молоді, автор зауважує, що це не означає, що молоді люди повинні завжди бути задіяними на найвищому рівні своїх здібностей. Однак дуже важливо, щоб така проектна діяльність не проводилася на рівнях «неучасті» або «формальної участі». Розуміння сутності «драбини участі» молоді у процесах розробки та реалізації соціальних проектів важливе і для дорослих учасників цього процесу. Зокрема, таке розуміння потрібне задля створення

умов, які спонукають молодь співпрацювати з дорослими на будь-якому рівні за її вибором.

Відправним моментом обґрунтування необхідності активного залучення дітей та молоді до безпосередньої реалізації соціальних проєктів з профілактики правопорушень в молодіжному середовищі є врахування того факту, що у молодіжному середовищі друзі та ровесники є одним із впливових джерел інформації. З одного боку, науковці пов'язують це з «набуттям досвіду» в колі ровесників, з іншого – з так званою «гостротою тематики», особливо, що стосується алкоголю, наркотиків та протиправної поведінки. Крім того, варто пам'ятати, що саме ровесники є найбільш «легкодоступним» джерелом інформації в умовах недостатнього розвитку інформаційних центрів та анонімних консультацій.

Саме на основі довіри до ровесників базується інформаційна та просвітницька робота з молодіжною аудиторією за принципом «рівний-рівному». Залучення та підготовка молоді до проведення профілактичної роботи в молодіжному середовищі є ефективною методикою формування правової культури молодих українців. Науковці відзначають наступні переваги передачі знань від однолітка до однолітка. Вони полягають у тому, що: молоді люди більше часу спілкуються один з одним; глибше розуміють потреби свого оточення; на відміну від дорослих краще розуміють субкультурну мову (молодіжний сленг); більше довіряють одне одному і більше готові до розуміння та наслідування поведінки.

За напрямками залучення молоді в реалізації соціальних проєктів, спрямованих на профілактику правопорушень в молодіжному середовищі, виділяються такі основні напрями роботи:

- підготовка молоді до роботи в соціальних проєктах;
- пошуково-дослідницька робота – вивчення правових проблем молоді населеного пункту, (району, міста) з метою обґрунтування напрямів та форм роботи з профілактики правопорушень серед молоді шляхом проведення опитування, соціологічного дослідження;

- профілактика шкідливих звичок шляхом проведення інформаційних заходів у молодіжному середовищі (приміром, інтерактивний театр, лекторські групи, спікерські бюро, волонтерська діяльність, конкурси тематичного спрямування тощо);
- вплив на формування соціальної політики, спрямованої на дотримання правових норм українського суспільства.

Так, основною метою профілактичної роботи за методикою «рівний-рівному» є навчання молодих людей їхніми однолітками, коли молодь оволодіває знаннями, набуває соціального досвіду в ході спілкування і своїми ровесниками. Проте варто відзначити, що проведенню такої профілактичної діяльності має передувати навчання учасників проєкту технологіям соціальної роботи, спрямованим на профілактику правопорушень в молодіжному середовищі, формування навичок правової культури. Не менш проблемним питанням організації такої профілактичної роботи є залучення кваліфікованих фахівців, обізнаних щодо основних принципів проведення навчання в тренінговій формі та основ формування правової культури молоді.

В якості прикладу наведемо проєкт «Семінар-тренінг для волонтерів з числа учнівської (студентської) молоді та фахівців». Варто зауважити, що він є складовою частиною реалізації на районному рівні соціальної програми з профілактики правопорушень серед дітей та молоді.

Мета проєкту: підвищення кваліфікаційного рівня волонтерів з числа учнівської та студентської молоді, а також фахівців щодо профілактики негативних явищ у молодіжному середовищі, залучення до соціальної роботи з формування навичок правової культури нових добровольців.

З-поміж завдань проєкту варто визначити такі: навчання волонтерів технологіям соціальної роботи з профілактики правопорушень у молодіжному середовищі.

Цільова група проєкту: спеціалісти (юристи, правознавці, представники органів внутрішніх справ, поліцейські); учнівська та студентська молодь, яка

на волонтерських засадах бере участь у реалізації соціальних проєктів, спрямованих на профілактику правопорушень серед молоді; інші добровольці, які бажають долучитися до цієї роботи.

Навчання проводиться у формі тренінгу за такими напрямками: правопорушення як вид протиправної поведінки молоді, ознаки і причини виникнення в молодіжному середовищі; основи правознавства; правила результативного спілкування; формування правової культури.

Очікуваними результатами мають стати наступні: підвищення ефективності заходів, спрямованих на профілактику правопорушень в молодіжному середовищі; залучення нових волонтерів до реалізації соціальних проєктів і програм з формування правової культури молоді.

Наступний напрям – пошуково-дослідницька робота, спрямована на визначення потреб молодіжної групи, особливостей впливу на формування протиправної поведінки молоді. Проведення такої роботи спрямовано на розв'язання низки питань:

- окреслення актуальності реалізації соціальних проєктів;
- обґрунтування форм та методів роботи з молоддю, спрямованих на профілактику правопорушень та формування правової культури;
- активізація участі у проєктній діяльності з профілактики протиправної поведінки самої молоді.

Зауважимо, що проведення досліджень, спрямованих на визначення акцентуацій характеру молодих людей, поширеності шкідливих звичок та негативних соціальних проявів в молодіжному середовищі, може бути складовою частиною великих соціальних програм або ж реалізуватися в окремому проєкті, спрямованому на вивчення ситуації. Обсяг проведення досліджень залежить від рівня підготовленості учасників та завдань, які формуються на початку роботи, і бути спрямованим на проведення опитування в межах однієї школи, населеного пункту, окремої категорії громадян тощо. При цьому форми проведення дослідження можуть бути різними.

Автори зауважують, що реалізація проєктів пошуково-дослідницького спрямування складається із кількох етапів:

- 1) визначення напрямів та форм проведення дослідницької роботи;
- 2) формування групи учасників, які будуть проводити дослідження;
- 3) проведення підготовки учасників до роботи, набуття знань, необхідних до проведення дослідження;
- 4) проведення дослідницької роботи;
- 5) обробка та опис отриманих результатів;
- 6) презентація результатів дослідження.

Форми презентації результатів дослідження та пошукової роботи мають бути передбачені на етапі складання проєкту. До речі, це може бути: публікації в засобах масової інформації, підготовка роздаткових матеріалів, винесення отриманих результатів на розгляд спеціалістів, адміністрації закладів, батьків, виступи групи учасників перед дитячою та молодіжною аудиторією тощо.

Прикладом реалізація проєктів пошуково-дослідницького спрямування є проєкт «Молодіжний барометр». Наукове дослідження, спрямоване на вивчення проблеми правопорушень молоді силами самої молоді, на аналіз змін і процесів у молодіжному середовищі, на активізацію молоді у вирішенні своїх проблем, на розробку конкретних соціальних програм та вплив на їх впровадження.

Соціологічне дослідження має проводитися молодими людьми віком від 15 до 25 років. Участь молоді у проєкті передбачає вибір тем досліджень, аналіз отриманих даних, обробку та узагальнення результатів. Отримані результати використовуються з метою вирішення проблем на рівні району, міста.

Метою даного проєкту є розробка механізму проведення досліджень з вивчення актуальних молодіжних проблем (зокрема, рівень молодіжної злочинності на рівні району, міста та ін.), проведення опитувань серед молоді та врахування результатів цих досліджень у визначенні стратегії діяльності

державних та недержавних організацій у сфері профілактики правопорушень в молодіжному середовищі.

Основне завдання – проведення досліджень з наступних питань: правові проблеми сучасної молоді; кризові явища у молодіжному середовищі, які впливають на рівень молодіжної злочинності; проблеми, пов'язані із дозвіллям і відпочинком молоді; соціально-економічне становище молоді; стан здоров'я молоді і поширення шкідливих звичок та ін.

Важливим аспектом в реалізації даного проєкту є навчання волонтерів-інтерв'юерів, надання їм теоретичних та практичних знань про основи методології, методики та техніки проведення соціологічних досліджень для самостійної організації та проведення соціологічних досліджень серед дітей та молоді.

Результати реалізації проєкту «Молодіжний барометр» свідчать, що молоді люди виявляють досить високий рівень зацікавленості до участі у такій діяльності. Використання думки молодих людей щодо проблеми правопорушень у молодіжному середовищі дозволяє більш глибоко проаналізувати коло питань, актуальних для самої молоді, визначити пріоритети соціальних проблем з погляду самої молоді, а не державних службовців, які працюють з молоддю. Відпрацьований механізм проєкту «Молодіжний барометр» є складовою частиною соціальних проєктів та програм при вивченні оцінки ефективності їх реалізації.

Інформаційно-профілактична робота з профілактики правопорушень серед молоді із використанням методики «рівний – рівному» може впроваджуватися у різних формах, серед яких: інтерактивний театр; лекторські групи; волонтерська діяльність; мобільний консультаційний пункт тощо. Обов'язковим етапом такої роботи має бути підготовка учасників такого проєкту (дітей, підлітків, молоді) до проведення певних видів діяльності: виступів на аудиторію, розробки сценаріїв, підготовки тематичних інформаційних матеріалів.

З цього приводу на початку роботи має бути вирішено питання з розробки методик навчання, залучення до роботи в проєкті спеціалістів, які можуть підготувати молодь, координувати реалізацію проєкту. Молодіжна участь щодо профілактики правопорушень та злочинності може стосуватися впливу не лише на дитячу та молодіжну аудиторію. Реалізація соціальних проєктів (або окремі заходи в межах одного проєкту) може бути направлена на формування соціальної політики окремого населеного пункту, району, міста шляхом проведення акцій, направлення звернень, інформування державних службовців, які впливають на прийняття рішень щодо напрямів соціального розвитку.

Розглянемо особливості участі молоді у проєкті «Інтерактивний театр». Загалом, маємо відзначити, що інтерактивний театр є інноваційною методикою, що може використовуватися для профілактики протиправної поведінки серед молоді. Суть інтерактивності полягає в тому, що молоді актори зображають певну проблемну ситуацію в молодіжному середовищі (наприклад, нерозуміння серед підлітків, булінг в освітньому закладі, тиск з боку друзів, сварка з батьками). Більшість сюжетів, що розігруються акторами інтерактивного театру, висвітлюють негативні явища у молодіжному середовищі (наркоманію, паління, вживання алкоголю). Конфліктний сюжет розігрується на сцені, але у його вирішенні беруть участь не лише актори, а й глядачі. У будь-який момент глядач може замінити актора і розіграти свій варіант вирішення проблеми.

Мета роботи інтерактивного театру: актуалізація питань профілактики правопорушень та шкідливих звичок в молодіжному середовищі, пропаганда правової культури сучасної молодої людини. Завданням інтерактивного театру є моделювати життєвих ситуацій і залучення глядачів до спільного пошуку вирішення проблеми.

Об'єкт реалізації проєкту:

- акторська група складається із молодих людей віком від 16 до 23 років, і, як правило, нараховує 4-10 акторів;

- учасники глядацької аудиторії – також діти та молодь.

Основними складовими проекту «Інтерактивний театр» науковці називають такі:

1) Розробка програми підготовки учасників інтерактивного театру (або залучення до співпраці спеціаліста, готового провести таку підготовку). Ефективною формою такої підготовки є тренінг учасників інтерактивного театру, спрямований на розгляд двох основних питань: основи діяльності інтерактивного театру, методики написання сценаріїв.

2) Формування акторської групи, підготовка дітей та молоді до написання сценаріїв та практичної діяльності.

3) Визначення актуальних тем молодіжної аудиторії. Діяльність театру має бути спрямована на висвітлення типових проблем, що хвилюють молодіжну аудиторію. Формами вивчення окреслених проблем є довірливе спілкування з дітьми та молоддю, опитування, анкетування, що дозволяє визначити тематику виступу театру. Із практики проведення такої роботи найбільш бажаними, популярними є теми: «Зловживання алкоголю, наркоманії та тютюнопаління»; «Проблеми в навчальних закладах між ровесниками (зокрема, булінг)»; «Проблеми дітей та батьків» та ін.

4) Підготовка сценарію виступу акторської групи за однією із актуальних тем. Сценарії, як правило, пишуться на основі ситуацій з реального життя молоді. Центральною темою виступу інтерактивного театру є маніпулювання (численні способи спонукати молодих людей палити, вживати проти свого бажання алкоголь та наркотики, порушувати правопорядок та ін.), а також прийоми, що дозволяють протистояти тиску або ухилитися від небезпечних дій. Сцени, що їх представляють актори, відображають найгірші сценарії розвитку подій вдома, в школі та на роботі і розігруються двічі. Спершу молодіжна аудиторія стежить за тим, як розгортаються події, а в процесі повторної демонстрації будь-хто з глядачів може зупинити перебіг вистави і запропонувати свій варіант виходу із ситуації або розв'язання проблеми.

5) Підготовка групи інтерактивного театру до виступу. Група провадить репетиції за сценарієм. При цьому доцільно робити відео зйомку репетицій, що дозволяє під час перегляду проводити обговорення кожного епізоду, вносити зміни до сценарію з метою досягнення оптимального результату.

6) Виступ інтерактивного театру на дитячу та молодіжну аудиторію. Виступи інтерактивного театру можуть проходити під час масових свят, зборів-походів дитячих та юнацьких організацій, при організації вуличної соціальної роботи, під час молодіжних акцій, акцій у навчальних закладах, клубах тощо.

Відзначимо, що у сценах інтерактивного театру можуть брати участь недосвідчені актори, оскільки цінність такого театру, як засобу профілактики правопорушень серед молоді, залежить в основному від якості сценарію та майстерності режисера. Метою вистави є не зображення особистої психологічної драми, а демонстрація конкретного досвіду і надання молодіжній аудиторії допомоги з поширення цього досвіду на широкий спектр аналогічних ситуацій.

Як показує практика роботи, театральне мистецтво можна використовувати не лише для роботи з молодіжною аудиторією, а для налаштування співпраці з державними службовцями, представниками громади, спеціалістами різних структур тощо. За результатами роботи молоді глядачі зазначають неабиякий позитивний вплив театральних сцен на молодь, адже театр допомагає подивитися на власне життя начебто «зі сторони». Так, за даними опитувань після вистав, актуальність тематики відмічає близько 80% глядачів, а близько 5% впізнають у розіграних ситуаціях власну історію.

Наостанок варто відзначити, що організаторами і керівниками соціального проєкту з організації роботи інтерактивного театру можуть виступати лідери молодіжних громадських організацій, соціальні працівники, спеціалісти навчальних закладів, працівники органів внутрішніх справ тощо.

Таким чином, можемо підсумувати, що усе вищевикладене дає підстави говорити про існування різних моделей роботи щодо профілактики правопорушень у молодіжному середовищі.

Висновки до розділу 2

У процесі роботи над другим розділом ми дійшли висновку, що на сучасному етапі розвитку України приділяється значна увага розвитку системи профілактики правопорушень та злочинів серед молоді. Підходи до попередження правопорушень за останні роки розширюються, активно впроваджуються сучасні методи профілактики, зокрема соціальне проєктування.

Визначено, соціальне проєктування є технологією соціальної роботи, сутність якої полягає у випереджаючому відображенні дійсності, засобі визначення науково обґрунтованих варіантів планового розвитку певних процесів та явищ. З'ясовано, що технологічний процес проєктування поділяють на дві взаємопов'язані складові (розробка і виконання певного проєкту), складається з низки послідовних дій.

Схарактеризовано комплексну інноваційну модель профілактики молодіжної злочинності, розроблену фахівцями Українського Центру Порозуміння в рамках проєкту «Стратегії міліції щодо профілактики підліткової злочинності в Україні». Визначено, що дана модель є описує три рівні профілактики і ґрунтується на принципах відновного підходу (відповідальність за свої вчинки, самоповага, повага до інших, толерантність тощо).

Доведено, що одним із вагомих чинників профілактики правопорушень серед молоді є підвищення рівня свідомості власне молодіжної групи та активне залучення молодих людей до реалізації соціальних програм і проєктів. Молоді люди, які стають безпосередніми учасниками соціального проєктування, набувають соціального досвіду, розвивають соціальну і комунікативну компетентності тощо.

ВИСНОВКИ

В процесі роботи над кваліфікаційним дослідженням, проаналізувавши значну кількість науково-методичної та довідкової літератури з проблеми профілактики правопорушень у молодіжному середовищі засобами соціального проектування, ми дійшли наступних висновків.

1. Визначено, що загалом термін «правопорушення» застосовується в науковій літературі в широкому розумінні та об'єднує поняття як злочину, так і правопорушення, відповідальність за яке настає в адміністративному порядку. Зауважено, що проблема правопорушень серед молоді є частиною проблеми загальної злочинності в українському суспільстві і розвивається під впливом тих самих факторів, що і злочинність в цілому (кризові процеси в країні, погіршенням економічної ситуації, незайнятість молоді, деморалізація і стрімке зростання таких соціально негативних явищ, як алкоголізація, наркоманія, токсикоманія).

Виокремлено передумови протиправної поведінки молоді: об'єктивна недоступність для молодих людей засобів задоволення потреб і легітимних можливостей досягнення соціального успіху або суб'єктивна неспроможність скористатися ними; спрямованість молодих людей на скоєння протиправних вчинків, наявність об'єктивних умов, необхідних для їх учинення, та суб'єктивна готовність особи для цього; відсутність або недостатність у молоді стримувальних чинників щодо протиправної поведінки. Доведено, що макросоціальні чинники впливають на молодих людей не прямо, а опосередковуються його мікросередовищем: сім'єю, навчальним закладом, колом неформального спілкування.

2. Констатовано, що в сучасній Україні проблема правопорушень серед молоді перебуває в процесі стрімкого зростання, і, щоб уповільнити його, необхідно активно проводити профілактичну роботу в молодіжному середовищі спрямовану на превенцію протиправної поведінки. Визначено, що під профілактикою правопорушень в молодіжному середовищі варто розуміти діяльність органів і служб у справах неповнолітніх, спеціальних

установ для неповнолітніх, спрямовану на виявлення та усунення причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень та злочинів, а також позитивний вплив на поведінку окремих молодих людей. Доведено, що профілактика правопорушень в молодіжному середовищі створює передумови для процесу нормальної соціалізації молодих людей, адже вона ґрунтується на пріоритеті принципів законності та моралі.

З'ясовано, що автори традиційно поділяють профілактичні втручання на рівні (первинні, вторинні і третинні) та види (загальна, спеціальна та індивідуальна профілактика). Визначено мету профілактичної роботи з молоддю, яка полягає в усуненні факторів, що сприяють здійсненню молодими людьми будь-яких протиправних дій. Висвітлено принципи, які доцільно враховувати у профілактиці правопорушень серед молоді: індивідуально-особистісний підхід; опора на позитивні сторони особистості; об'єктивність; конфіденційність.

3. Визначено, що складовою частиною профілактичної роботи є правова освіта молоді, яка має на меті формування високого рівня правової культури та правосвідомості молодих українців, їхніх ціннісних орієнтирів та активної позиції як членів громадянського суспільства. Обґрунтовано, що пошук нестандартних рішень для розв'язання проблеми профілактики протиправної поведінки молоді виступає однією з особливостей сучасної соціальної роботи.

Висвітлено зміст поняття «соціальне проєктування», яке розуміється як науково-теоретична і одночасно практична діяльність по створенню проєктів розвитку соціальних систем, інститутів, об'єктів на основі соціального передбачення, прогнозування та планування їх соціальних якостей і властивостей. Доведено, що соціальне проєктування у сфері профілактики правопорушень серед молоді пов'язане з інноваційною діяльністю і впровадженням соціальних інновацій.

4. Зазначено, що проєктування є технологією (способом діяльності), яка спрямована на розробку (визначення), наукове, ресурсне обґрунтування

та планове здійснення проєктів нововведень; одним із його найважливіших різновидів є соціальне проєктування, яке є технологією визначення варіантів планового розвитку нових соціальних процесів та явищ, прогнозування та програмно-цільової реалізації соціальних нововведень.

Визначено, що соціальний проєкт з профілактики правопорушень серед молоді має бути сконструйованим ініціатором соціальних нововведень; його метою має бути створення, модернізація або підтримка середовища, що змінюється; дане нововведення повинно мати просторово-часові координати, а його вплив на молодих людей – визнаватися позитивним за соціальним значенням. Соціальне проєктування як технологія складається з низки послідовних дій: усвідомлення цілей проєктної діяльності; прийняття проєктного завдання; конструювання задач; розуміння особистісної значущості; зосередження уваги на виконанні завдань та задач проєкту; самоорганізація в розподілі часу та планування дій; самоконтроль, уміння оцінювати власні рішення шляхом індивідуальної або групової рефлексії; набуття учасниками проєктування соціального досвіду.

Схарактеризовано комплексну інноваційну модель профілактики молодіжної злочинності, яка метою якої є зменшення рівня злочинності серед неповнолітніх в Україні шляхом підтримки розвитку стратегій профілактики відповідними навчальними закладами та управліннями органів внутрішніх справ. Визначено, що дана модель описує три рівні профілактики і ґрунтується на принципах відновного підходу (відповідальність за свої вчинки, самоповага, повага до інших, толерантність тощо). Підтверджено, що результати проміжної оцінки впровадження трирівневої моделі у чотирьох пілотних громадах демонструють ефективність даної моделі профілактики молодіжної злочинності в Україні.

5. Сформульовані методичні рекомендації щодо реалізації соціальних проєктів у сфері профілактики правопорушень серед молоді, які полягають передовсім в активному залученні молодих людей до реалізації соціальних програм і проєктів у даному напрямку соціальної роботи.

Доведено, що на сучасному етапі існує нагальна необхідність навчати українську молодь приймати рішення, працювати у відповідності з цими рішеннями і нести за це відповідальність.

Визначено, що соціальне проєктування дозволяє поєднувати молоді навчальну та виховну діяльність, а молоді люди, які стають безпосередніми учасники соціального проєктування, набувають соціального досвіду, розвивають соціальну і комунікативну компетентності тощо. Доведено, що мета таких соціальних проєктів є надання допомоги молодим українцям самореалізовуватися як громадянам, поглибити знання про свої громадянські права, зрозуміти свою роль та роль інших людей в суспільному житті, вести діалог з державою, цікавитися суспільним, політичним та економічним життям країни, брати в ньому активну участь тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азарова Т. В., Абрамов Л. К. Технологія оцінки соціальних програм та проектів. Кіровоград: ІСКМ, 2007. 100 с.
2. Антонова О. В. Соціальне проектування в теорії державного управління. *Державне управління та місцеве самоврядування*. Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ. С. 3–12. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2_009-03\(3\)/09aovtdu.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2_009-03(3)/09aovtdu.pdf)
3. Барбіна Ю. Ю. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактики правопорушень серед підлітків у закладах середньої освіти. *Сучасні реалії та перспективи соціального виховання особистості в різних соціальних інституціях*: м-ли Всеукр. наук.-практ. конф. (Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди, 20 листопада 2020 р.). Харків: ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2020. С. 32-36.
4. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях. Київ, 2003. 134 с.
5. Безпалько О. В. Соціальне проектування: навчальний посібник. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка. 2010. 128 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2615/1/O_Bezpalko_SP_IL_KUBG.pdf
6. Бисага Ю. М., Белов Д. М., Ленгер Я. І., Митровка Я. В. Основи правознавства. Ужгород. 2008. 365 с.
7. Біла О. О. Соціально-педагогічне проектування в закладах дошкільної, початкової та позашкільної освіти (контекст університетської підготовки соціологів): навчально-методичний посібник. Одеса: «Астропринт», 2019. 21 с.
8. Бутченко Т. І. Соціальне проектування: проблема взаємозв'язку суспільних потреб і державних інтересів : автореф. дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.03. Дніпропетровськ: Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, 2011. 37 с.

9. Василенко Г. В. Особливості соціально-педагогічної профілактики правопорушень студентської молоді у вищих навчальних закладах.

Проблеми інженерно-педагогічної освіти. 2014. №44. URL: <http://library.uipa.edu.ua/images/data/zbirnik/problemu44/28.pdf>

10. Воднік В. Д. Проблеми профілактики злочинності в умовах побудови громадянського суспільства в Україні. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».* 2014. № 1 (20). С. 249-270.

11. Галушко Б. С. Поняття злочину у кримінальному праві України. *Актуальні проблеми держави і права.* 2012. №3. С. 591-597.

12. Гачак-Величко Л. А. Адміністративно-правове регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 – адміністративне право і процес; Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2021. 22 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2021/dissertation/16508/avtoreferat-gachak-velichko-la.pdf>

13. Головка Н. І. Соціальна профілактика правопорушень: навч. посіб. Київ: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2017. 174 с.

14. Данілова А. П. Соціальний проект як засіб формування та розвитку ініціативності учнівської молоді. *Інститут проблем освіти Національної академії педагогічних наук України.* Київ. 2013. Вип. 17(1). С. 237-245.

15. Єрмаков І. Г. На шляху до школи життєвої компетентності: проектний підхід. *Метод проектів: традиції, життєві результати.* Київ: Департамент, 2003. С. 15-16.

16. Зеленський Є. С., Кравченко І. С. Адміністративна діяльність національної поліції щодо запобігання вчиненню адміністративних правопорушень дітьми: монографія. Дніпропетровськ, 2016. 124 с.

17. Зубрицький І. Професійна підготовка соціального педагога до профілактичної роботи з неповнолітніми правопорушниками. *Молодь і ринок*. 2012. № 5(88). С.111-114.
18. Іонова І. М. Проектна діяльність у роботі спеціалізованих соціальних служб. *Педагогічні науки: зб-к наук. праць*. 2016. Випуск LXXIV. Том 2. С. 127–131.
19. Кавалеров А. І., Довгополук В. О., Кавалеров А. А. Молодіжне середовище в його девіантному вимірі: монографія. Одеса: Південноукраїнський держ. педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського, 2005. 127 с.
20. Кашкар'юв Г. В. Проблема підготовки педагога до особистісно-орієнтованої профілактики правопорушень серед молоді і шляхи її вирішення. Бердянський державний педагогічний університет. 2010. Т.1. С.88-92. Н
21. Киричук В. О. Система психолого-педагогічного проектування освітнього середовища в онлайн-режимі. *Інноваційні технології навчання обдарованої молоді: м-ли ІХ Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 7-8 грудня 2017 р.* Київ: Інс-т обдарованої дитини, 2017. С. 125-133.
22. Киричук В. О. та ін. Технології проектування в практиці роботи загальноосвітнього навчального закладу: теоретико-практичний аспект: посібник. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2014. 336 с.
23. Кобиляцький Л. С. Управління проектами: навч. посіб. Київ: МАУП, 2002. 200 с.
24. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 №8073-Х. Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
25. Корнієнко В. В. Деякі причини протиправної поведінки неповнолітніх та заходи щодо їх усунення. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2008. №3. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsvy/03_2008/08kvvsyu.pdf

26. Костєва Т. Б. Особливості технології проектування в соціальній сфері. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія: Педагогіка. 2016. Т. 270. Вип. 258. С. 47–51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchduped_2016_270_258_11.

27. Криминология / под общ. ред. В. Н. Кудрявцева. Москва: Юридическая литература, 1968. 472 с.

28. Кримський С. Б. Проект і проектування в сучасній цивілізації. *Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати*: Практико-зорієнтований збірник / Науковий керівник і редактор І. Г. Єрмаков. Київ: Департамент, 2003. С 6-15.

29. Курбатов В. И., Курбатова О. В. Социальное проектирование: учебное пособие. Ростов н/Д.: Феникс, 2001. 416 с.

30. Лазаренко О. О. Організація профілактики девіантної поведінки підлітків в органах внутрішніх справ України. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та української молоді*: зб. наук. пр.: у 2-х кн. Кам'янець-Подільський: Видавець Зволейко Д. Г., 2009. Вип. 13. Кн. 2. С. 54–65.

31. Лесько Н. В. Правове виховання дітей – важливий напрям профілактики правопорушень. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2014. № 810. С. 33-37.

32. Луков В. А. Социальное проектирование: учеб. пособ. Москва: Флинта, 2003. 240 с.

33. Лютий В. П. Профілактика правопорушень неповнолітніх як напрям соціальної роботи. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2012. № 2. С. 54–61.

34. Максимова Н. Ю. Впровадження ювенальної юстиції як важлива складова кримінально-виконавчої політики. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ*. Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2017. С.59-61.

35. Максимова Н. Ю. Психологія девіантної поведінки: навч. посібник. Київ: Либідь, 2011. 520 с.
36. Мартинець Л. А. Проектна діяльність у навчально-виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2015. № 3 (34). С. 10-13.
37. Мірошниченко Н. М. Щодо визначення поняття «кримінальне правопорушення». *Питання кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права*. 2015. № 6, частина 2. С. 153-157.
38. Мішина С. В., Мішин О. Ю. Науково-практичні засади соціального проектування. Ефективна економіка: електронне наукове видання. 2020. №1. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/1_2020/75.pdf
39. Мотунова Н. В. Сутність поняття профілактики правопорушень серед неповнолітніх. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Педагогіка, соціальна робота». Випуск 31. 2014. С.104–106.
40. Нагорна Г. О. Соціальне проектування: історія становлення та розвитку. *Молодий вчений*. 2016. № 5 (32). С. 451–454.
41. Науковий супровід, моніторинг та оцінка ефективності соціальних проектів / О. О. Яременко, О. Р. Артюх, О.М. Балакірева та ін. Київ: ДЦССМ, 2002. 132с.
42. Нікітенко О. В. Теоретичні проблеми профілактики бездоглядності та правопорушень серед неповнолітніх в Україні. *Митна справа*. 2011. № 6 (78). Ч. 2. Кн. 2. С. 397–401.
43. Оржеховська В. М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх: навч.- метод. посіб. Київ, 1996. 352 с.
44. Пальчевський С. С. Соціальна педагогіка: навч. посіб. Київ: Кондор, 2005. С. 442–453.
45. Парфанович І. І. Соціальна профілактика: лекційний курс. Тернопіль, ТДПУ, 2008.159 с.

46. Підготовка волонтерів та їх роль у реалізації соціальних проєктів / Під. заг. ред. І. Зверевої, Г. Лактіонової. Київ: Наук. світ, 2001. 53 с.
47. Пометун О. І. Молодь обирає дію: соціальне проєктування – новий підхід до виховання молоді. *Метод проєктів: традиції, перспективи, життєві результати*: практико зорієнтований збірник. Київ: Департамент, 2003. С. 327–333.
48. Пономаренко О. В. Інструменти управління ризиками соціальних проєктів. *Актуальні проблеми державного управління*: зб. наук. пр. ДРІДУ НАДУ при Президентіві України. Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2008. Вип.4 (34). С.160–166.
49. Правознавство: підручник для студентів вищих навчальних закладів / Кол. авторів: Г. Волошкевич, С. Джолос, Ж. Дробот, Т. Коваль, В. Комзюк та ін. Черкаси, 2019. 686 с.
50. Правопорушення. Статистична інформація. *Державна служба статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
51. Про соціальну роботу з дітьми та молоддю: Закон України від 21 червня 2001 р. №2558-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>
52. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T012558?an=248>
53. Ратушняк С. П. Правознавство. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2014. 720 с.
54. Регіональна трирівнева модель профілактики підліткової злочинності: досвід упровадження. Київ: Український центр порозуміння, 2008. 32 с.
55. Романовська Л. І. Особливості соціального проєктування в соціальній роботі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 68. Т. 1. С. 104-108.
56. Словник законодавчих термінів. Київ: Основа, 2000. 492 с.

57. Соціальна педагогіка. Мала енциклопедія / За ред. І.Д. Звереві. Київ, 2008.
58. Соціальна робота: технологічний аспект: навч. посібник / за ред. А. Й. Капської. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 352 с.
59. Соціальне планування у місцевих громадах: теорія і практика: метод. реком. / за заг. ред. О. В. Безпалько. Київ: Видавничий дім «Калита», 2008. 134 с.
60. Сусаєв В. В. Удосконалення державної політики у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх осіб. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2016. №12. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1018>
61. Тарасюк Г. М. Управління проектами: навч. посібник. 3-є вид. Київ: Каравела, 2009. 320 с.
62. Технології проектування в практиці роботи загальноосвітнього навчального закладу: теоретико-практичний аспект: посібник. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2014. 336 с.
63. Технологии социальной работы: учеб. / отв. ред. Е. И. Холостова. Москва, 2001. 366 с.
64. Тюптя Л. Т., Іванова І. Б. Соціальна робота (теорія і практика). Київ: Університет «Україна», 2004. 407 с.
65. Тюптя Л. Т., Пузіков Д. О. Проектування в соціальній роботі. *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія»*. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. 2005. №47. С. 84-88.
66. Тянь Р. Б., Холод Б. І., Ткаченко В. А. Управління проектами: Підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 224 с.
67. Федоренко О. І. Соціально-педагогічні підходи до профілактики правопорушень неповнолітніх та молоді. *Актуальні проблеми профілактики злочинності та правопорушень серед неповнолітніх*: м-ли наук.-практ. конф. 22-23 лист. 2002 р. Львів, ЛІВС при НАВС України, 2004. С. 40-49.

68. Федорченко Т. Є. Профілактика девіантної поведінки школярів в умовах соціокультурного середовища: соціально-педагогічний аспект: монографія. Черкаси: ФОб Чабаненко, 2011. 492 с.
69. Фурман А., Гелецька І., Калаур С., Сорока О. Методичні та практичні аспекти стимулювання студентів до особистісного розвитку у процесі проектної діяльності: міжнародний контекст співпраці. *Соціальна робота: виклики сьогодення*: зб. наук. пр. за мат-ми VIII Міжнар. наук.-практ. конф. / за заг. ред. В.А. Поліщук, С.М. Калаур, Г.І. Слосанської. Тернопіль: Вектор, 2019. С. 131–136.
70. Харченко С. Я., Краснова Н. П. Робота соціального педагога з дітьми девіантної поведінки. Харків: Основа, 2012. 142 с.
71. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи. Київ, 2006. 464 с.
72. Шендеровський К. Моніторинг в соціальній роботі. Київ, Главник, 2006. 144 с.
73. Шкуро В. П. Підвищення якості реалізації соціальних проектів. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*: збірник наукових праць. Серія: Психологічні науки. 2012. Т. 2. Вип. 9. С. 265-269.
74. Шость Н. В., Козир М. К., Ситнік О. М. Енциклопедія правового захисту неповнолітніх. Київ, 1997.
75. Яременко О.О. Науковий супровід соціальних проектів: ідеологія і структура процесу. *Соціологія*. 2004. №1. С. 76–87.
76. Яременко О. О. Соціальні дослідження як інструмент обґрунтування соціальних програм та проектів. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2002. № 1. С. 81-84.

ДОДАТКИ

Додаток А

ГЛОСАРІЙ

Злочини – суспільно небезпечні, протиправні, винні, карні діяння, які завдають чи можуть спричинити суттєву шкоду певним суспільним відносинам, що охороняються кримінальним законом (що містить їх вичерпний перелік).

Норма соціальна – це зумовлене об'єктивними закономірностями правило фізичної поведінки, яке має загальний характер, виражає волю суспільства і забезпечується різноманітними засобами соціального впливу.

Правопорушення – протиправна поведінка, вид правової поведінки, антипод правомірної поведінки; суспільно небезпечне діяння, що суперечить нормам права, за вчинення якого передбачена правова відповідальність.

Ознаки правопорушень: 1) поведінка, що має протиправний характер, тобто суперечить приписам правових норм; 2) суспільно шкідлива або суспільно небезпечна поведінка; 3) виражається у діянні (дії або бездіяльності) суб'єкта; 4) поведінка, що має свідомо-вольовий характер, тобто залежить від волі правопорушника, перебуває під контролем його свідомості; 5) винувати поведінка суб'єкта – внутрішнє негативне ставлення суб'єкта до інтересів людей, суспільства, оскільки він бажає або допускає настання шкідливих або небезпечних наслідків вчиненого діяння; 6) каране діяння, тобто за його вчинення передбачається певні вид і міра юридичної відповідальності у вигляді втрат особистого, організаційного чи матеріального характеру. **Види правопорушень:** 1) злочини; 2) провини (проступки, делікти). **Основні причини правопорушень:** 1) чинники суб'єктивного характеру (низький рівень правосвідомості; низький рівень правової культури; правовий нігілізм; деформація ціннісних орієнтацій); 2) конкретні суспільні протиріччя; 3) недоліки у правовому регулюванні; 4) неефективна діяльність правоохоронних і судових органів тощо.

Проблема соціальна – складне теоретичне або практичне питання, яке вимагає вивчення та вирішення; ситуація, яка характеризується нестачею засобів для досягнення певної мети; усвідомлення суб'єктом неможливості вирішити труднощі та протиріччя, які виникли у певній ситуації, засобами наявних знань та досвіду.

Проект – це система реалізації спланованих послідовних дій, спрямованих на досягнення певного передбаченого результату. Під проектом, з одного боку, розуміється результат діяльності – отриманий продукт (продуктивний аспект), а з іншого – інноваційна форма організації спільної роботи, спрямованої на досягнення певного результату (діяльнісний аспект).

Проект соціальний – сконструйоване соціальне нововведення, метою якого є створення, модернізація чи підтримка в середовищі матеріальної або духовної цінності, яке має просторово-часові та ресурсні обмеження та вплив якого на людей позитивний за своїм соціальним значенням. Щоб забезпечити створення та реалізацію соціального проекту в соціально-педагогічній діяльності, необхідно виконати певний комплекс робіт: інформаційних, аналітичних, організаційних, правових, фінансових, кадрових, матеріально-технічних, експертних, прогнозних тощо.

Проектна команда – група осіб, яка організовується на період реалізації проекту.

Проектний цикл («життєвий цикл проекту») – період часу з моменту розробки проекту до його реалізації.

Проектування (від лат. «projectus» – кинутий уперед) – діяльність зі створення проекту, створення образу майбутнього передбачуваного явища.

Проектування соціальне – конструювання індивідом, групою або організацією дій, спрямованих на досягнення соціально значущої мети та локалізованих за місцем, часом і ресурсами.

Протиправна поведінка – форма несвободи чи свавілля, що здійснюється у сфері права (а не форма свободи, на відміну від правомірної

поведінки); суспільно шкідливі (небезпечні) життєві обставини, що можуть змінити суспільні відносини на шкоду соціальному прогресові, нормальним умовам існування людини та суспільства.

Протиправність – порушення вимог норм права, невиконання юридичних обов'язків, закріплених у нормативно-правових документах, свавілля суб'єкта, тобто таке зовнішнє виявлення його волі, що не відповідає закономірностям розвитку суспільства, зазіхає на свободу і безпеку інших суб'єктів.

Профілактика – один із видів соціально-педагогічної діяльності, спрямованої на попередження аморальної, протиправної, асоціальної поведінки дітей та молоді, виявлення будь-якого негативного впливу на життя та здоров'я молоді, запобігання такому впливу.

Ресурси – джерело та арсенал засобів і можливостей, до яких можна вдаватися в міру необхідності з метою виконання певних завдань чи вдосконалення діяльності.

Середовище проєкту – зовнішні та внутрішні чинники впливу на його підготовку і реалізацію.

Соціальні ініціативи – діяльність різних організацій, об'єднаних ідеєю соціальної активності, турботи про навколишній світ і перетворення його засобами соціальних проєктів.

Управління проєктом (проєктний менеджмент) – процес керівництва та координації людськими і матеріальними ресурсами протягом життєвого циклу проєкту шляхом застосування сучасних методів і технік управління та мінімізації ризиків для досягнення визначених у проєкті результатів.

Фандрейзинг – комплекс заходів, включаючи набір спеціальних технологій, методик і засобів, спрямований на пошук фінансування, необхідного для забезпечення діяльності організації, включаючи реалізацію неприбуткових проєктів.

Додаток Б

**ГРУПИ ЧИННИКІВ, ЩО ЗУМОВЛЮЮТЬ ПРОТИПРАВНУ
ПОВЕДІНКУ МОЛОДОЇ ОСОБИСТОСТІ**

Соціально-економічні: нестабільність економіки; зниження рівня життя людей, зокрема молодих людей; майнове розшарування суспільства; обмеження можливостей соціально схвалених форм заробітку; молодіжне безробіття; доступність алкоголю та тютюну для молоді; широка реклама алкогольних напоїв, психоактивних речовин; зниження рівня соціальної безпеки.

Соціально-педагогічні: криза суспільної свідомості, зміни в ціннісних орієнтаціях населення; фактори, що проявляються у дефектах шкільного, сімейного чи суспільного виховання (навчальна дезадаптація, дисгармонія у внутрішньо сімейних стосунках, гіперопіка, асоціальність сім'ї, жорстоке або байдуже ставлення до молоді особи тощо).

Соціально-культурні: відсутність чи недостатність позитивного емоційного контакту молоді особи з батьками; нестабільність.

Морально-етичні: низький моральний рівень вихованості суспільства, знищення цінностей, особливо духовних, утвердження прагматизму й практицизму, байдужість до чужого горя і страждань, а також байдуже ставлення до різних проявів девіантної поведінки.

Психологічні: прагнення бути автономними і незалежними від дорослих; бажання бути визнаним у групі ровесників; потяг до самоствердження; несформована система моральних цінностей; потреба змінити психічний стан у стресовій ситуації; підвищена тривожність, низька самооцінка; інфантилізм; акцентуації характеру, психопатії; наявність у молоді особи психопатології чи акцентуації, які виражаються у нервово-психічних захворюваннях – психопатії, неврастенії, стан у межах норми; психопатологічні синдроми (депресія, мстивість тощо); негативні риси характеру (зздрість, лінощі, жадібність тощо).

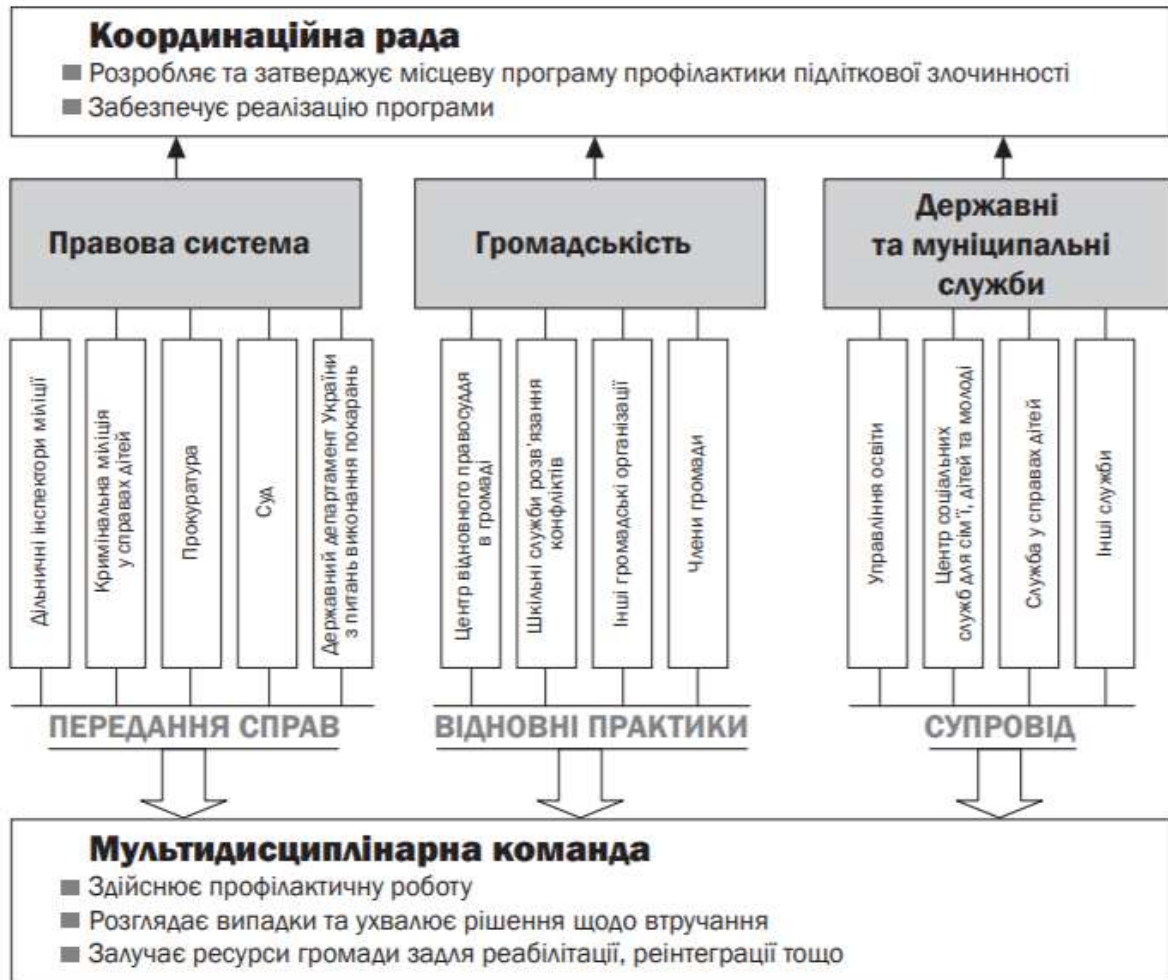
Біологічні: порушення роботи ферментативної та гормональної систем організму; наслідки спадковості (розумово відсталі особи, дефекти мови, слуху, зору, фізичні, нервові зрушення тощо); психофізіологічні (конфліктні ситуації, хімічні та радіаційні забруднення середовища); фізіологічні (дефекти мови, зовнішній непривабливий вигляд, який викликає негативізм в оточуючих).

**ПРЕДМЕТ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД МОЛОДІ
ВІДПОВІДНО ДО ЇЇ ВИДІВ ТА РІВНІВ**

(за В. Лютим)

<i>Рівня профілактики</i>	<i>Види профілактики</i>		
	<i>Загальна</i>	<i>Спеціальна</i>	<i>Індивідуальна</i>
<i>Первинна</i>	Чинники, що сприяють поширенню протиправної поведінки в молодіжному середовищі узагалі	Специфічні чинники формування протиправної поведінки молодих людей груп підвищеного ризику	Передумови протиправної поведінки окремої молодої людини, яка перебуває в складних життєвих обставинах
<i>Вторинна</i>	Макросоціальні чинники, що призводять до соціального виключення (дезадаптації) молодих людей з девіантною поведінкою	Чинники мікросередовища, що сприяють скоєнню повторних протиправних вчинків молодими людьми, яким властива девіантна поведінки	Передумови формування стійкої протиправної поведінки підлітків та молодих людей, які вчинили правопорушення
<i>Третинна</i>	Макросоціальні чинники, що заважають реінтеграції молодих осіб, які відбули покарання за скоєні злочини	Чинники мікросередовища, що заважають ресоціалізації молодих осіб, які відбувають (або відбули) покарання	Передумови рецидивів злочинної поведінки молодих осіб, які відбувають (або відбули) кримінальні покарання

СХЕМА МОДЕЛІ КОМПЛЕКСНОЇ (РЕГІОНАЛЬНОЇ) ТРИРІВНЕВОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ І ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД МОЛОДІ

**«ДРАБИНА УЧАСТІ»: МОДЕЛЬ УЧАСТІ МОЛОДІ У ПРОЦЕСАХ
РОЗРОБКИ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЕКТІВ
(за Роджером Хартом)**

<i>Сходи</i>	<i>Діяльність</i>	<i>Рівень участі</i>
8) Ідеї, що приймаються за ініціативою молоді разом з дорослими	Молоді люди самостійно планують, реалізують, оцінюють соціальний проєкт і несуть повну відповідальність за його результати. Відповідальність за свої рішення пов'язане, насамперед, із набуттям досвіду участі та розвитком соціально корисних компетентностей.	Участь
7) Ідеї, що приймаються за ініціативою молоді під керівництвом дорослих	Шляхом дійсної участі в проєктах, які передбачають вирішення конкретних проблем, молодь розвиває навички критичного сприйняття та порівняння точок зору, які є важливими для розвитку самовизначення.	
6) Ідеї, що приймаються за ініціативою дорослих разом з молоддю	Проєкт ініціюється дорослими, рішення приймаються разом з молоддю. Така співучасть у розробці проєкту сприяє виникненню відчуття відповідальності за його результати і спонукає молодь бути активними учасниками.	
5) Консультування та інформування	Ідея, мета, завдання – все розробляється дорослими, але молоді люди беруть участь у цьому процесі, з ними консультуються на етапі розробки. Відповідно до їхньої оцінки та рекомендацій кінцевий результат коригується. Проте прийняття кінцевого рішення залишається за дорослими.	
4) Постановка завдань та інформування	Соціальний проєкт повинен відповідати таким вимогам: молодь розуміє і поділяє мету і завдання проєкту; молодь знає, хто і чому приймає рішення про її участь; роль молоді значна та усвідомлена, вони не є лише декорацією для дорослих; молоді люди стають учасниками проєкту добровільно після того, як вони зрозуміли його суть. Молоді люди можуть бути для дорослих дуже цінними консультантами.	
3) Формальна	Використання молоді при проведенні різних	

участь	заходів. У такій ситуації молодь є засобом досягнення цілей дорослих.	Не участь
2) Декорування	Дорослі «декорують» той факт, що молоді люди не є ініціаторами заходів, використовують молодь аби підтримати та прикрасити захід.	
1) Маніпулювання	Учасники не розуміють суті проєкту і, відповідно, власних дій та участі в ньому. Дорослі маніпулюють ними, відповідно до цілей, які ставляться.	